

LIUTAURAS DEGĖSYS, RASA AŠKINYTĖ

MANO IR TAVO ŠALIS LIETUVA

Sociokultūrinio ugdymo vadovėlis
ir pratybų sąsiuvinis
11–14 metų mokiniams

MANO
IR TAVO
ŠALIS
LIETUVA

LIUTAURAS DEGĖSYS, RASA AŠKINYTĖ

MANO
IR TAVO
ŠALIS
LIETUVA

Sociokultūrinio ugdymo vadovėlis
ir pratybų sąsiuvinis
11–14 metų mokiniams

2008

UDK37.035(075.3)

De84

Leidiny s parengtas ir išeistas vykdamt 2008 metų Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos darbo plane numatytos Valstybės švietimo strategijos įgyvendinimo programos priemonę „Įgyvendinti migruojančių šeimų vaikų ugdymo planą.“

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos rekomenduota 2008-10-02.
Nr. 65

Išeista Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centro užsakymu

Vadovėlis atitinka kalbos taisyklingumo reikalavimus

Autoriai:

Liutauras Degėsys, Rasa Aškinytė

Dizaineris

Andrius Gruzdaitis

Dailininkė

Diana Monkevičiūtė

Fotografai

Marijus Auruškevičius, Andrius Gruzdaitis

Išleido UAB „Vaistų žinios“

Tiražas 1500 egz.

Spausdino UAB „AJS spaustuė“

ISBN 978-9955-884-18-7

TURINYS

1 skyrius. Lietuvos valstybė. Seimas	7
2 skyrius. Lietuvos ūkis ir pinigai. Bankas	19
3 skyrius. Lietuvos istorija. Muziejus.....	31
4 skyrius. Dorovė, šeima ir viešoji nuomonė.....	45
5 skyrius. Religija ir bažnyčia Lietuvoje.....	59
6 skyrius. Šventės Lietuvoje	71
7 skyrius. Lietuvos kultūra, menas ir mokslas	81
8 skyrius. Lietuvos gamta	93

Pratarmė

Jūsų rankose – sociokultūrinio ugdymo vadovėlis „Mano ir Tavo šalis Lietuva“. Tai vadovėlis 11–14 metų vaikams, kurie atvyko į Lietuvą iš kitų šalių ir dabar mokosi išlyginamosiose klasėse, išlyginamosiose mobiliose grupėse arba pagal individualų ugdymo planą Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose. Šiuo vadovėliu galėtų pasinaudoti ir užsienio lituanistinių mokyklų mokiniai.

Tiek užsieniečių vaikai atvykę į Lietuvą iš kitų šalių, tiek ir lituanistinių mokyklų mokiniai gali būti ir 11, ir 14 metų, taigi pagal amžių atitikti ir ketvirtoką, ir aštuntoką. Mokinių pasiruošimo lygis irgi gali būti įvairus: vieni jų gali turėti tik lietuvių kalbos pradžias, kiti būti neblogai mokėti gramatikos taisykles ir sudėtingą žodyną. Vadovėlyje surasite tiek sudėtingesnių, tiek ir paprastesnių paaiškinimų, sąvokų ir žinių. Kai kam šis vadovėlis gali pasirodyti per daug paprastas, kai kam – pernelyg sudėtingas. Tikimės, kad kiekvienas besimokantysis suras vadovėlyje jam tinkančias ir patinkančias žinias, pritaikys sau įdomiausias ir reikalingiausias situacijas. Šis vadovėlis gali tapti priemone, ne tik lavinančia lietuvių kalbos įgūdžius, bet ir padedančia įveikti kultūrinius ir socialinius prietarus, informacijos ar socialinės patirties spragas. Šis vadovėlis galėtų padėti orientuoti ššiandieninės Lietuvos moralinių ir pilietinių vertybių problemose, socialinių ir kultūrinių mažumų ir daugumų santykiuose, taip pat suteiktų naujų spalvų ir prasmų, sprendžiant Lietuvos integracijos į pasaulio bendruomenę problemas.

Vadovėlyje nuosekliai apžvelgiami ir nagrinėjami įvairūs Lietuvos visuomeninio gyvenimo principai: aiškinamasi politikos, ekonomikos, istorijos, šeimos ir moralės, religijos ir švenčių, meno ir mokslo problemos bei apibūdinama Lietuvos gamta. Kiekviena Lietuvos gyvenimo sritis vizduojama bent tris kartus:

1. Kiekviena tema pradedama teorine dalimi – informacine įžanga, kurioje pateikiama žinių apie Lietuvos gyvenimą, atskleidžiama istorinė, aktuali informacija, padedanti atskleisti šią temą. Informacija iliustruojama gausia *vaizdine medžiaga*.

2. Toliau ši tema tęsiama ir vystoma gyvenimiškoje situacijoje, kurioje keli Lietuvos ir užsieniečiai vaikai kalbasi, vaikšto miesto gatvėmis, pastebėdami įdomiausias Lietuvos istorijos, ekonomikos, moralės, religijos ar teisės dalykus, grožisi Lietuvos gamta, patenka į įvairiausias gyvenimiškas situacijas, stebi žmones, dalyvauja šventiniame ar kasdieniame gyvenime.

3. Trečią kartą istorijos, ekonomikos, moralės ar kurios kitos gyvenimo srities problemos nagrinėjamos įvairiose *praktinėse* užduotyse, aptariamos diskusijose, pratimuose arba tiesiog žaidybinėse situacijose.

Tikimės, kad šis vadovėlis suprantama ir patrauklia forma pateiks besimokantiems jaunuoliams kasdienio socialinio gyvenimo Lietuvoje paveikslą, padės jiems įtvirtinti ir suvokti dorinės, pilietinės ir socialinės Lietuvos kultūros pagrindus, padės išsiugdyti atsakomybę, humanizmo ir demokratijos principais bei vertybėmis pagrįstą dorovinę ir pilietinę sąmonę, pasižyminčią tolerancijos ir solidarumo nuostatomis, pasitikėjimu demokratinės Lietuvos visuomenės ir valstybės institucijomis.

1 skyrius

LIETUVOS VALSTYBĖ.

SEIMAS

1 skyrius. LIETUVOS VALSTYBĖ. SEIMAS

Informacija

Kiekviena valstybė turi savo valstybės simbolius: vėliavą, herbą ir himną.

1. **Lietuvės vėliava** yra trispalvė: geltona, žalia, raudona.
2. **Lietuvės herb** yra baltas Vytis – šarvuotas raitelis ant balto žirgo – raudoname lauke. Raitelio skyde pavaizduotas **Vyčio kryžius** – dvigubas kryžius, Lietuvos valstybės **tautinis simbolis**.
3. **Lietuvės himnas** – Vinco Kudirkos „Tautiška giesmė“.

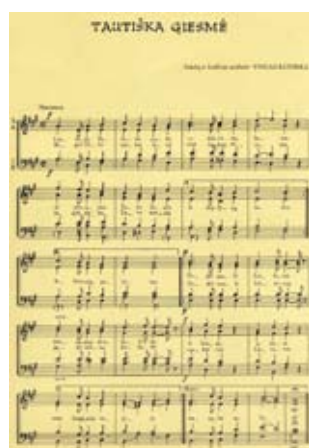
Dar vienas tautinis simbolis yra **Gediminaičių stulpai**.

LIETUVŲS VALSTYBĖS
VĖLIAVA

LIETUVŲS VALSTYBĖS
HERBAS

LIETUVŲS VALSTYBĖS HIMNAS
VINCO KUDIRKOS
„TAUTIŠKA GIESMĖ“

GEDIMINAIČIŲ
STULPAI

1 skyrius. LIETUVOS VALSTYBĖ. SEIMAS

Pokalbis gatvėje

Džimas, Simas, Rita ir Vita eina Vilniaus miesto gatve.

Toji gatvė visiškai kitokia nei jų gimtinių gatvės.

Džimas ir Rita į Lietuvą atvyko vakar iš tolimos šalies.

Simas ir Vita gyvena Lietuvoje, tik kitame mieste – labai toli nuo sostinės. Jie irgi pirmą kartą Vilniuje.

– Ei, vyručiai, pas mus viskas kitaip, – stebisi Džimas. – Jei nežinotume, kad čia Lietuva, iš ko suprastume, kokioje valstybėje esame?

– Neįsivaizdink, – sako Simas, – kiekviena valstybė turi savo simbolių. Pažiūrėk – ant namų kabo valstybės vėliavos. Per šventes jomis pasipuošia visi pastatai, o virš aukščiausių valdžios įstaigų – **Seimo, Prezidentūros, savivaldybių** – būstinių jos iškeliamos kasdien.

– Seimas – tai tas keturkampis pastatas su vėliava prie fontano?

– klausia Džimas.

– Seimas – tai ir pastatas, ir mūsų aukščiausioji valdžia, –

ima aiškinti jam visažinis Simas. – Seimas – tai Lietuvos parlamente.

– Matau dar vieną vėliavą, – sako Rita. – Ji plevėsuoja aukštai virš miesto, ant bokšto!

– Tai – Gedimino pilis, – atsiliepia Vita.

– Kokių dar valstybės ženklų galima pamatyti gatvėje? – klausia Rita.

– Jei norit žinoti, – toliau postringauja Simas, – valstybės ženklai yra ne tik vėliava, herbas, bet ir himnas.

– Dar vienas savitas valstybės požymis yra uniformuoti žmonės:

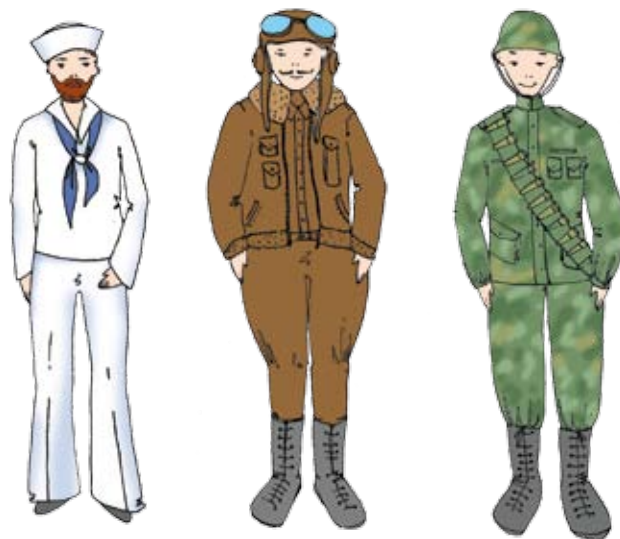
uniformas vilki tie, kurie užtikrina tvarką ir saugumą – kareiviai ir policininkai, – pui-kuojasi savo žiniomis Simas.

– Nepamiršk, – priduria Rita, – uniformas vilki ne tik kareiviai, bet ir jūreiviai, ir lakūnai. Jūreivių uniformos labai gražios!

– Uniformas dėvi ne tik kareiviai ir policininkai, – pertraukia ją Simas. – Uniformuoti yra įvairūs tarnautojai: ugniagesiai, miškininkai, bankų ir apsaugos įmonių darbuotojai...

– Mūsų mokykloje visi irgi vilki uniformas, – sako Rita.

– Uniformas turi ir sportininkai, – primena Simas.

– Valstybės ženklų galima pamatyti ir ant automobilių, – sako Vita. – Pažvelkit, visi automobiliai su valstybiniais numeriais.

– Prieš numerį paprastai būna nurodyta pirmoji valstybės pavadinimo raidė. Arba tų raidžių gali būti kelios, nes ta pačia raide gali prasidėti net kelių valstybių pavadinimai. Lietuvos automobilių valstybiniai numeriai turi raides LT (tokia yra tarptautinė Lietuvos valstybės pavadinimo santrumpa), Latvijos – LV, Estijos – EST.

– Kas čia ypatinga, – atkerta Vita. – Daug įdomiau, kad vien raide L žymimas Lichtenšteinas, o raide R – ne Rusija, bet Rumūnija.

– Lietuvos vairuotojai privalo turėti nustatyto pavyzdžio **vairuotojo teises**, kurias jiems išduoda valstybės įstaigos, – šneka toliau Simas.

– Oi, vaikinai, kaip norėčiau turėti teises, – balsu svajoja Rita.

– Nieko sau norai, – šaiposi Vita, – kiek tau metų? Vairuoti Lietuvoje galima tik nuo 18-os. Teises išduoda speciali įstaiga, vadinama „Regitra“; – priduria ji. – Ne taip lengva jas gauti.

– O gavus jas galima prarasti, – sako Simas. – Už nusizengimus eismo taisyklėms.

– Nieko sau, kaip viskas toje mūsų valstybėje sureguliuota. Žmonių gyvenimas ap-

1 skyrius. LIETUVOS VALSTYBĖ. SEIMAS

raizgytas įvairiausiomis taisyklėmis, potvarkiais, įstatymais, – sako Vita. – Neturim nė trupučio laisvės.

– Ar tau patiktų, kad žmonės važinėtų visai be taisyklių, kaip kokie laukiniai? – nustemba Simas. – Ar būtum laisvesnė, jei nebūtų nustatyta, kaip važiuoti, kas važiuoja pirmas, kas ką praleidžia? Tu net nežinotum, kaip pereiti gatvę, tik ir galvotum, kaip išlikti gyvai. Taisyklės padidina mūsų laisvę – žinome, ko galime tikėtis iš kitų žmonių, todėl galime numatyti savo ir kitų žmonių veiksmų pasekmes.

– Tvirtoje valstybėje gera gyventi, – atsidūsta Džimas. – Joje žmonės jaučiasi saugūs, nors ir yra verčiami laikytis taisyklių.

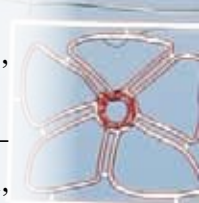
– Svarbiausia tai, – priduria Vita, – kad tokioje valstybėje gali daryti visa, kas nedraudžiama. „Kas neuždrausta, tas galima“ – puikus dėsnis. Belieka sužinoti, kas draudžiama, ir to nedaryti.

– Tie, kurie laikosi taisyklių, – priduria Rita, – yra laisvi daryti, ką tik nori. Svarbu nepažeisti taisyklių.

– Kaip sužinoti visas tas nelemtas taisykles, – atsidūsta Džimas, – ypač svetimoje, nepažįstamoje šalyje? Kaip sužinoti, kas galima, o kas – ne?

– Paprasčiausias būdas, – nusišypso Simas, – pasivaikščioti gatve.

– Tad pirmyn, – nusprendžia bičiuliai ir poilsiautojų žingsneliu leidžiasi pagrindine miesto gatve.

1 skyrius. LIETUVOS VALSTYBĖ. SEIMAS

Žinios apie Lietuvės valstybę

Lietuvės valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika.

(LR Konstitucija, 1 straipsnis)

Valstybės statusas ir pagrindiniai jos organizacijos principai yra skelbiami politinių įstatymų ir principų sąvade, vadinamame **Lietuvės Respublikos Konstitucija**. Kaip matome, pirmasis straipsnis skelbia, kad Lietuvà yra demokratinė respublika.

Įstatymų leidžiamoji valdžia Lietuvojė yra **Seimas** (parlamentas). Lietuvà yra **parlamenteinė respublika**.

Seimo narius kas ketveri metai renka visi rinkimų teisę turintys Lietuvės piliečiai. Seimo nariais gali būti renkami tik tie Lietuvės Respublikos piliečiai (pagal tautybę jie nebūtinai turi būti lietuviai), kurie rinkimų dieną yra ne jaunesni kaip 25 metų ir nuolat gyvena Lietuvojė.

*Įstatymų vykdomoji valdžia Lietuvojė yra **Lietuvės Respublikos Vyriausybė**.*

*Vyriausybę formuoja Prezidentas, tačiau visiems kandidatams turi pritarti Seimas. **Ministrų kabinėtą** sudaro visų ministerijų ministrai. Lietuvojė yra šios **ministerijos**: Aplinkos ministerija, Ūkio ministerija, Žemės ūkio ministerija, Susisiekimo ministerija, Finansų ministerija, Kultūros ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija, Teisingumo ministerija, Krašto apsaugos ministerija, Užsienio reikalų ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Vidaus reikalų ministerija, Krašto apsaugos ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.*

Lietuvės valstybės vadovu laikomas **Prezidentas**.

Lietuvės Respublikos Prezidentą slaptu balsavimu renka Lietuvės piliečiai penkeriems metams. Prezidentu gali būti renkamas Lietuvės pilietis, ne mažiau kaip trejus paskutinius metus gyvenęs Lietuvojė. Kandidatui į prezidentus turi būti ne mažiau kaip keturiasdešimt metų. Jam keliami tokie pat reikalavimai kaip ir kandidatams į Seimo narius. Tas pats asmuo Lietuvės Respublikos Prezidentu gali būti renkamas ne daugiau kaip du kartus iš eilės.

Nors Prezidentas laikomas valstybės vadovu, beveik visus svarbiausius sprendimus jis turi derinti su Seimu. Ypatingais atvejais Prezidentas gali paleisti Seimą ir skelbti pirmalaikius Seimo rinkimus.

Lietuvės Respublikos prezidentūra.

Valstybinė kalba, valstybės simboliai

Valstybinė kalba – lietuvių kalba.

(LR Konstitucija, 14 straipsnis)

Lietuvių kalba yra paskelbta **valstybine kalbà**. Jos viešasis vartojimas yra nustatytas įstatymų. Lietuvių kalba vartojama visose valstybės ir savivaldybių įstaigose, įmonėse ir organizacijose, ja sudaromi visi įstatymų nustatyti dokumentai, skelbiami teisės aktai. Piliečiams yra užtikrinta teisė įgyti visų pakopų išsimokslinimą, gauti visą paslaugų ir prekybos informaciją lietuvių kalba. Visi užrašai gatvėse, parduotuvėse ir kitose viešosiose vietose rašomi pirmiausia lietuvių kalba.

Konstitucijoje taip pat nustatyta, kokia yra Lietuvos valstybės heraldika ir himnas:

Valstybės vėliavos spalvos – geltona, žalia, raudona.

Valstybės herbas – baltas Vytis raudoname lauke.

(LR Konstitucija, 15 straipsnis)

Valstybės himnas – Vinco Kudirkos „Tautiška giesmė“.

(LR Konstitucija, 16 straipsnis)

Lietuvojė piliečiai laisvai gali piketuoti ir mitinguoti, tačiau jei į mitingą ketina rinktis didelė žmonių grupė (daugiau nei 7 žmonės), ji turi gauti savivaldybės leidimą.

Lietuvės piliečiai gali laisvai burtis į partijas ar kitas politines organizacijas. Lietuvojė veikia keliolika partijų. Visos jos siūlo savo atstovų kandidatūras per savivaldybių ir Seimo rinkimus.

Lietuvės Respublikos Konstitucijoje įrašyta, kad piliečiai turi teisę kritikuoti valdžią ir už tai negali būti baudžiami.

Savivaldybių narius, Seimą ir Prezidentą renka visi Lietuvos piliečiai slaptu balsavimu.

Piliečiai, kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų, turi rinkimų teisę.

(LR Konstitucija, 34 straipsnis)

Svarbiausi valstybės ir tautos gyvenimo klausimai (pavyzdžiui, ar Lietuvos valstybei stoti į Europos Sąjungą) gali būti sprendžiami **refereëndumu**.

1 skyrius. LIETUVOS VALSTYBĖ. SEIMAS

1 pratimas: Moki žodį – žinai kelią

Paklausinėkime vieni kitų ir pasitikrinkime, ar galėtume atsakyti į šiuos klausimus, jei tiesiog gatvėje kas nors mums juos užduotų.

Jei nežinotume, kad esame Lietuvojė, iš kokių požymių galėtume tiesiog čia, gatvėje, nuspręsti, kioje valstybėje esame?

Kaip vadinamas Lietuvos parlamentas? Kokios yra jo galios?

Kokie yra Lietuvos valstybės simboliai?

Kokia yra valstybinė kalba Lietuvojė? Kaip ji įtvirtinta?

Gerai ar blogai, kad valstybėje gyvenama pagal įstatymus ir taisykles?

Kas dėvi uniformas?

2 pratimas: Užsieniečiai ir vilniečiai

Tarkim, esi užsienietis: latvis, estas, rusas, amerikietis. Ar galėtum atsakyti į šiuos klausimus?

1. Kokie yra Tau žinomos valstybės simboliai?
2. Koks yra Tavo valstybės ženklas ant automobilių?
3. Kokios profesijos žmonės vilki uniformas Tavo šalyje?
4. Gal žinai kokias nors taisykles (kelių eismo, elgesio, mokinio, dorovės, teisės), kurios Tavo šalyje yra kitokios nei kurioje nors kitoje šalyje?

3 pratimas: Kaip pavadinsi – nepagadinsi

Ar galėtum paaiškinti, ką tai reiškia?

1. Gatvėje ant visų namų iškeltos valstybinės vėliavos.
2. Gatvėje ant kai kurių namų iškeltos valstybinės vėliavos.
3. Dvigubas kryžius.
4. Gediminaičių stulpai.
5. Uniformuotas žmogus.
6. LT.
7. „Kas neuždrausta – tas galima.“

4 pratimas: Teisėta ar teisinga?

Kiekvienas žmogus laikosi įstatymų ir juos pripažįsta ne tik iš baimės būti nubaustas. Įsisąmonindami įstatymą ir pritardami jam idealiu atveju piliečiai pripažįsta, kad tik tai, kas teisėta, yra teisinga.

Suprantama, kad gyvenime įmanomos visos keturios galimybės:

1. Tai, kas teisėta, yra laikoma teisinga (pavyzdžiui, įstatymas, baudžiantis kalėjimu iki gyvos galvos už žmogžudystę, laikomas teisingu).
2. Tai, kas teisėta, yra laikoma neteisinga (pavyzdžiui, įstatymas, baudžiantis mirties bausme už žmogžudystę, laikomas neteisingu).
3. Tai, kas neteisėta, yra laikoma teisinga (pavyzdžiui, asmeninis kerštas už žmogžudystę yra neteisėtas, tačiau gali būti laikomas teisingu).
4. Tai, kas neteisėta, yra laikoma neteisinga (pavyzdžiui, žmogžudystė yra laikoma ir neteisėta, ir neteisinga).

Pagalvok ir atsakyk, ar šiuose teiginiuose veiksmai yra teisėti ir teisingi:

	Ir teisėta, ir teisinga	Teisėta, bet neteisinga	Teisinga, bet neteisėta	Ir neteisėta, ir neteisinga
1. Atimti iš turtingų ir atiduoti vargšams				
2. Vaikų iki 14 metų nebausti pagal įstatymą				
3. Vogti				
4. Medžioti				
5. Skriausti silpnesnius				
6. Laikyti gyvūnus zoologijos soduose				
7. Valgyti mėsą				

1 skyrius. LIETUVOS VALSTYBĖ. SEIMAS

	Ir teisėta, ir teisinga	Teisėta, bet neteisinga	Teisinga, bet neteisėta	Ir neteisėta, ir neteisinga
8. Sapnuoti, kad darai nusikaltimą				
9. Muštis				
10. Praustis tik šeštadieniais				
11. Gatvėje gerti svaigalus				
12. Lošti kortomis iš pinigų				
13. Laužyti medžius				
14. Maudytis fontanuose				
15. Bėgti iš pamokų				
16. Rėkauti gatvėje				
17. Bučiuotis gatvėje				
18. Nelankyti bažnyčios				
19. Nemokėti lietuvių kalbos				
20. Nežinoti ir nesilaikyti įstatymų				

Žodynėlis

Valstybės simbolis – sutartinis ženklas ar daiktas, apibūdinantis valstybę ir skiriantis ją nuo kitų: vėliava, herbas ir himnas.

Unifôrma – nustatytos formos drabužis.

2 skyrius

LIETUVOS ŪKIS IR PINIGAI.
BANKAS

2 skyrius. LIETUVOS ŪKIS IR PINIGAI. BANKAS

Informacija

Savus pinigus – **litùs** ir **centùs** – Lietuvà įsivedė paskelbusi nepriklausomybę, 1922 metų spalio 1 d.

1940 metais, praradusi nepriklausomybę dėl sovietų okupacijos, Lietuvà prarado ir savo pinigus – buvo įvesti rusiški rubliai, kapeikos ir červoncai.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, kurį laiką buvo naudojami rubliai, vėliau išleisti laikinieji pinigai, žmonių praminti „žvėreliais“: 1993 metais buvo įvesti lietuviški litai ir centai.

IKIKARINIŲ CENTŲ IR LITŲ PAVYZDŽIAI

2 skyrius. LIETUVOS ŪKIS IR PINIGAI. BANKAS

LIETUVIŠKŲ PINIGŲ PAVYZDŽIAI

10 litų – Steponas Darius, Stasys Girėnas – lietuvių lakūnai, perskridę Atlantą 1933 metais.

20 litų – Maironis – Jonas Mačiulis – kunigas ir poetas.

50 litų – Jonas Basanavičius – Nepriklausomybės Akto signataras, mokslininkas, politikas.

100 litų – Simonas Daukantas – pirmosios Lietuvos istorijos lietuvių kalba autorius, žodynų ir tautosakos rinkinių sudarytojas.

200 litų – Vydūnas – filosofas, rašytojas.

500 litų – Vincas Kudirka – rašytojas, Lietuvos himno – „Tautiškos giesmės“ autorius.

Žinios apie Lietuvės ūkį

Pramonė

Didžiausią šalies pramonės dalį sudaro maisto produktų (mėsos, pieno, kiaušinių, vaisių, daržovių, konservų ir t. t.) ir gėrimų, rafinuotų naftos produktų, tekstilės gaminių gamyba, drabužių siuvimas, kailių išdirbimas ir dažymas, medienos, jos gaminių ir baldų gamyba.

Nors šios pramonės šakos padeda spręsti šalies gyventojų užimtumo problemas, iš esmės tai – žemų technologijų pramonė. Tuo tarpu aukštųjų technologijų, į mokslo tyrimus orientuota pramonė (vaistų, radijo, televizijos ir ryšių įrangos, kompiuterių ir kt. gamyba) sudaro labai mažą dalį (tik apie 6 proc.) pramonės produkcijos. Dabar, kai pasaulyje ima vyrėti žinių pagrindu plėtojama ekonomika, Lietuvos pramonei gali būti sunku ne tik didinti **produkcijos konkurencingumą**, bet net ir išlaikyti dabartinį lygį.

Kita vertus, kai kuriems Lietuvos gamintojams vis dėlto pavyksta įsitvirtinti užsienio rinkose. Svarbiausios Lietuvos užsienio prekybos partnerės yra šios šalys: Rusija, Vokietija, Jungtinė Karalystė, Latvija ir Lenkija.

*Didelę ūkinę naudą (per mokesčius) Lietuvà gauna iš tarptautinio krovinių vežimo. Lietuvos vežėjai, vykdantys įvairių valstybių įmonių produkcijos transportavimo užsakymus, tvirtai pirmauja Europoje pagal pervežamų krovinių kiekį. Didžioji krovinių dalis pervežama **kelių transportu** (sunkvežimiais), kita dalis – traukiniais, laivais (per Klaipėdos valstybinę jūrų uostą), lėktuvais (oro bendrovių „FLY LAL“ ir „airBALTIC“).*

2 skyrius. LIETUVOS ŪKIS IR PINIGAI. BANKAS

Valstybė rūpinasi ne tik verslininkų, bet ir **vartotojų interesais**. Kiekvienas žmogus, nusipirkęs nekokybišką prekę, gali kreiptis į Vartotojų teisių apsaugos tarnybą. Jei prekė tikrai nekokybiška dėl gamintojų kaltės, vartotojui gali būti atlyginta žala, o gamintojai nubausti. Gindami vartotojų teises, įstatymai taip pat draudžia monopolizuoti gamybą (kad nebūtų galimybės nepagrįstai didinti kainas).

Konstitucijoje numatyta, kad kai kurių valstybei priklausančių objektų Lietuvoje piliečiai negali privatizuoti. Negalima privatizuoti valstybinės reikšmės vidaus vandenų, miškų, parkų, upių, jūrų, kelių, tiltų, taip pat istorijos, archeologijos ir kultūros objektų. Visos žemės gelmės ir oro erdvė taip pat priklauso tik valstybei. (LR Konstitucija, 47 straipsnis)

Baltasis tiltas. Vilnius.

Lietuvoje, be valstybinių, yra ir privačių švietimo įstaigų: vaikų darželių, mokyklų, netgi universitetų. Tačiau valstybė garantuoja nemokamą mokslą bendrojo lavinimo ir aukštesniosiose, o pažangiems studentams – ir aukštosiose mokyklose.

Vilniaus universiteto kiemelis.

Vilniaus dailės akademija.

Populiarios privačios gydymo įstaigos, tačiau pagal Lietuvos Konstituciją kiekvienam piliečiui yra užtikrinta nemokama valstybinė medicinos pagalba.

Lietuvojė veikia valstybiniai (visuomeniniai) televizija ir radijas, tačiau vyrauja privačios televizijos ir radijo stotys. Dauguma viešbučių yra privatūs, keleivius aptarnauja valstybės dotuojamas **viešasis transportas**, tačiau yra ir privačių keleivių vežimo bendrovių bei taksi.

Lietuvojė daugelis žmonių gyvena privačiuose butuose ar namuose, turi privačių valdų, į kurias be jų leidimo įeiti draudžiama.

Vilnius iš paukščio skrydžio.

Lietuvojė galima lankytis privačiuose sporto klubuose, naudotis privačių turto apsaugos ir draudimo įmonių paslaugomis.

Nors Lietuvojė įteisinta privati nuosavybė, žmonės neturi teisės priimti sprendimus vieni už kitus ir negali turėti kitų žmonių kaip savo nuosavybės. Darbuotojai nepriklauso savo darbdaviams. Žmonos nepriklauso vyrams, o vyrai žmonoms.

Vaikai taip pat nėra tėvų nuosavybė.

Tėvai neturi teisės daryti su savo vaikais, ką nori. Lietuvojė pripažįstama, kad vaikai iš prigimties yra atsakingi individai, todėl garantuojama jų laisvė ir pagrindinės teisės.

2 skyrius. LIETUVOS ŪKIS IR PINIGAI. BANKAS

Pokalbis gatvėje

Eidami gatve, miesto svečiai kalbasi:

– Dar vienas svarbus kiekvienos valstybės požymis yra pinigai, – sako Maksas. – Lietuvės pinigai yra **litai**.

– O Latvijos pinigai yra **lātai**, – sako Faja.

– Beveik visos Europos Sąjungos valstybių bendri pinigai yra **eūrai**, – didžiuojasi savo žiniomis Goras.

– Kol nebuvo įvestas euras, Prancūzijos pinigai taip pat buvo vadinami pagal šalies pavadinimą – **frānkai** (Prancūziją prancūziškai yra *France*).

– Švedijos pinigai yra **krōnos**, – toliau rodo savo išprusimą Goras. – Kronà reiškia „karūna“.

Eidami toliau pagrindine miesto gatve, jaunuoliai pamato didžiulį spindintį banko pastatą.

– Užeikim į banką, – siūlo Maksas, – banke galima išsikeisti valiutos. Aš visai nebeturiu pinigų, man reikia išsikeisti eurų į litus.

– Prašom iškeisti man dešimt eurų, – kreipiasi Maksas į kasininką.

– Štai jums trisdešimt keturi litai ir keturiasdešimt centų, – kasininkas paduoda Maksui

pinigus ir kvitą. Kvite parašyta: „1 euro vertė yra 3 litai 44 centai.“

Išėję į gatvę visi dalijasi įspūdžiais:

- Tie bankininkai vienodai apsirengę – net juokinga! – nenustygsta Dora.
- Bankas yra naudinga įstaiga, – samprotauja Faja. – Čia galima sumokėti mokesčius, laikyti santaupas, pasiskolinti pinigų – gauti paskolą.
- Mano tėtis iš banko, tiksliau – iš bankomato, visada pasiima tiek pinigų, kiek tik nori, – sako Dora.
- Ne viskas taip paprasta, Dora, – juokiasi Maksas. – Norint pasiimti iš banko tūkstantį, reikia pirma tą tūkstantį į jį padėti.
- Norint gauti pinigų, reikia jų uždirbti, – pritaria Dora.
- Ne taip lengva uždirbti pinigų. Vaikai Lietuvojė neturi teisės dirbti, – sako Faja, – aš tą gerai žinau. Tie, kurie pardavinėja laikraščius gatvėje arba siūlosi nuplauti mašiną, dirba **nelegaliai**.
- Ką reiškia „nelegaliai“? – domisi Dora.
- Nelegaliai – vadinasi, neteisėtai, – aiškina Maksas. – Pagal įstatymus jie negali to daryti. Darbdaviai, priimantys juos į darbą, pažeidžia įstatymus.
- Štai ir sužinojome keletą taisyklių, kurias būtina žinoti atvykus į Lietuvą, – nudžiunga visi. – Geriausias būdas mokytis taisyklių – vaikščioti gatvėmis, – ir būrelis traukia tolyn.

2 skyrius. LIETUVOS ŪKIS IR PINIGAI. BANKAS

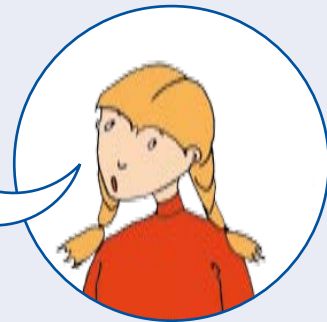
5 pratimas: Jei debesys būtų privatūs

Pabandyk atsakyti į klausimus, kuriuos užduoda vieni kitiems pokalbio dalyviai.

Jei upės ir ežerai priklausytų privatiems asmenims, negalėtume juose maudytis, tačiau gal vandens telkiniai taptų švaresni?

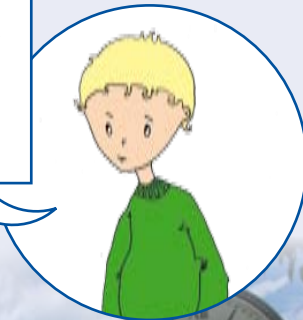
Jei keliai būtų privatūs, gal jie būtų lygesni ir tiesesni?

Jei debesys būtų privatūs, gal rečiau būtų apsiniaukę arba lytų riostainiais?

Kokias žinote valstybes, kurių piniginis vienetas vadinamas panašiai kaip ta valstybė?

Kam reikalingi bankai?

6 pratimas: Pasakyk, kas esi, pasakyk, ką turi

Įsivaizduok, kad esi kitos šalies atstovas (atvykai iš Rūsijos, Amèrikos, Prancūzijos, Maròko ar Lénkijos).

Perskaityk dar kartą tekstą apie nuosavybės santykius Lietuvojè ir atsakyk į klausimus – užpildyk lentelę.

Pasvarstyk ir paaiškink, kaip nuosavybè palaiko ir keičia žmonių santykius. Pagalvok, kaip pasikeistų žmonių santykiai, jei pasikeistų nuosavybės formos.

	Kam Lietu- vojè pri- klauso šie objektai?	Ką tai reiškia?	Kam Tavo gimtinėje priklauso šie objektai?	Ką tai reiškia?
1. Upės ir ežerai				
2. Žuvis				
3. Debesys				
4. Šunys				
5. Miestai				
6. Keliai				
7. Geležinkeliai				
8. Kavinės				
9. Kirpyklos				
10. Mokyklos				
11. Ligoninės				
12. Televizijos ir radijo stotys				
13. Mašinos				
14. Troleibusai ar kitas viešasis miesto transportas				
15. Lėktuvai				
16. Namai				
17. Vyrai				
18. Moterys				
19. Vaikai				
20. Darbuotojai				
21. Policija				
22.				
23.				

2 skyrius. LIETUVOS ŪKIS IR PINIGAI. BANKAS

7 pratimas: Turėti ir neturėti

Nuosavybė visada yra susijusi su teise turėti.

Tą teisę mums užtikrina įstatymai ir pripažįsta kiti žmonės.

Pagalvok ir atsakyk, ar teisingai šiuose teiginiuose pavartota sąvoka „turėti“.
Ką šiuose teiginiuose reiškia žodis „turėti“?

1. Turėti savo suolą klasėje.
2. Turėti žvirblį rankoje, briedį – girioje.
3. Turėti draugą.
4. Turėti žmoną arba vyrą.
5. Turėti tėvus.
6. Turėti savo kiemą gyvenant daugiabučiame name.
7. Turėti proto.
8. Turėti laiko.
9. Turėti idėją arba pasiūlymą.
10. Turėti ramybę.
11. Turėti sąžinę.
12. Turėti drąsos.
13. Turėti muzikinį centrą.
14. Turėti profesiją.
15. Turėti butą.

Žodynėlis

Litai ir ceňtai – Lietuvos valstybės piniginiai vienetai.

Eūrai – Europos Sąjungos valstybėse cirkuliuojantis piniginis vienetas.

Privatì nuosavybė – bet kokia nuosavybė, priklausanti ne valstybei, bet asmeniui ar asmenų grupei.

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS

3 skyrius
LIETUVŌS ISTORIJA.
MUZIEJUS

3 skyrius. LIETUVŲ ISTORIJA. MUZIEJUS

Lietuvės istorijos faktai

Dešimtajame tūkstantmetyje prieš Kristų dabartinėje Lietuvos teritorijoje įsikūrė pirmieji nuolatiniai gyventojai. Po kelių tūkstantmečių į ją atsikraustę indoeuropiečiai sumišo su vietiniais gyventojais. Taip radosi **baltai**. Tais laikais žmonės dirbo žemę, auginė gyvulius – avis, ožkas, kiaules. Baltų gentys buvo stiprios ir turtingos, prekiaavo su daugeliu Europos kraštų, turėjo stiprių pilių, gerų ginklų, o gyvenusios pajūryje – irklinių ir burinių laivų. Baltai buvo **pagónys** – garbino gamtos dievus: dangaus ir žemės valdovą Perkūną, Žvėrių viešpatį, Vandenių viešpatį ir kitus.

PAGONIŲ DIEVAI (Pranė Dundulienė „Senovės lietuvių mitologija ir religija“)

Aukščiausiasis dievas

Dievas Perkūnas

Deivė Gabija

Dievas Bangpūtys

Deivė Milda

Antrajame tūkstantmetyje prieš Kristų baltai suskilo į gentis.

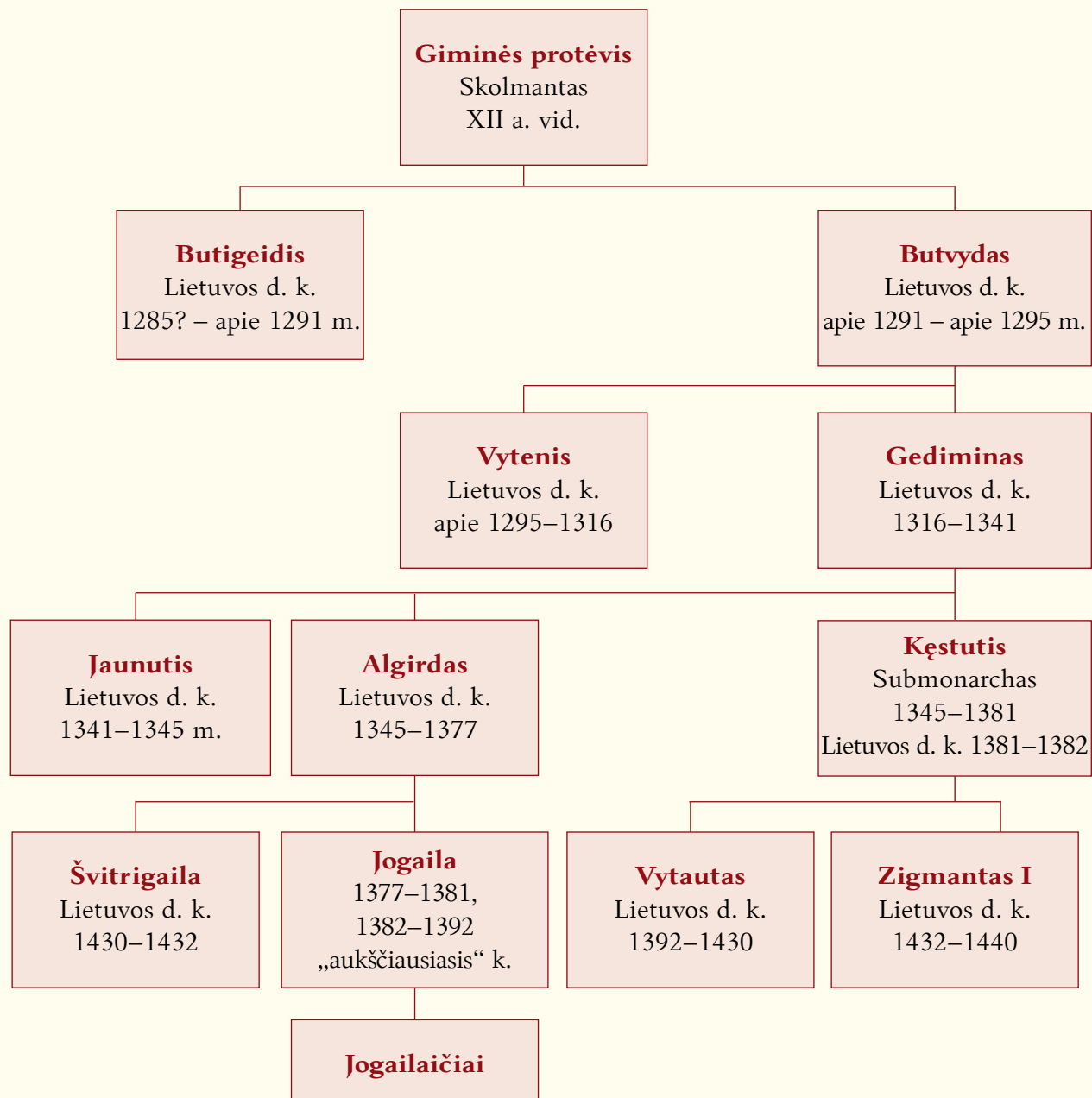
Vienos genties kunigaikštis, vardu Mindaugas, kai kuriuos kitus kunigaikščius, vienus gražiuoju – įkalbinėjimais, o kitus jėga, privertė sujungti žemes ir XIII amžiuje įkūrė Lietuvos valstybę. **1253 metų liepos 6 dieną Mindaugas** kartu su savo žmona Morta buvo vainikuotas Lietuvos karaliumi. Taip radosi Lietuvos valstybė, o Mindaugas tapo pirmuoju ir vieninteliu Lietuvos karaliumi.

Karalius Mindaugas iš senovės A. Gvagninio kronikos 1578 m.

1202 m. prie Dauguvos žiočių įsikūrė Kalavijuočių ordinas, o 1228 m. prie Vėslės – Kryžiuočių ordinas. Prisidengę krikštu, kryžiuočiai ėmė puldinėti baltų žemes. **Po ilgų karų, 1387 m., didžioji dalis Lietuvos gyventojų buvo apkrikštyti.** Tai buvo labai svarbus įvykis, nes per krikščioniškas įstaigas (bažnyčias ir mokyklas) Lietuvoje ėmė plisti Vakarų Europos kultūra. Ir dabar dauguma Lietuvos gyventojų yra katalikai ir laikosi krikščioniškosios dorovės nuostatų.

LIETUVOS KUNIGAİKŠČIŲ GENEALOGINIS MEDIS

Vieni iš garsiausių kunigaikščių buvo Gediminas (jis laikomas sostinės Vilniaus įkūrėju; ir dabar Vilniuje galima pamatyti išlikusią Gedimino pilies dalį) ir Vytautas Didysis. Vytauto laikais Lietuva buvo galinga viduramžių valstybė ir užėmė didžiausią teritoriją savo istorijoje. **1410 m. įvyko Žalgirio mūšis, kuriame Vytauto Didžiojo vadovaujama Lietuvos kariuomenė sutriuškino katalikišką vokiečių ordiną.** Šiuo mūšiu baigėsi 250 metų trukę vokiečių kryžiaus žygiai ne tik į Lietuvą, bet ir į kitas Vidurio Europos valstybes.

3 skyrius. LIETUVŲS ISTORIJA. MUZIEJUS

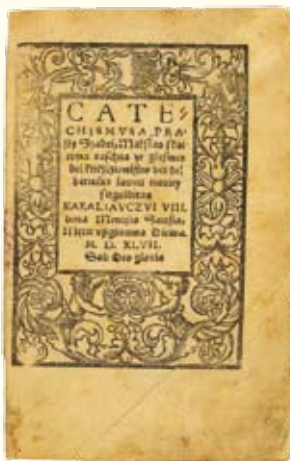
Žalgirio mūšis. Jano Mateikos paveikslas 1878 m.

XV amžiuje feodalinė Lietuvos valstybė ėmė silpti. Lietuvos bajorai troško lygių teisių su Lėnkijos bajorais, todėl **1569 m. buvo sudaryta Liublino sutartis (ūnija)**, skelbianči, kad Lietuvà ir Lėnkija susijungia į vieno valdovo valdomà bendrà valstybę, kurioje bus vienas seimas ir vienas senatas ir kuri vykdys bendrà užsienio politikà. Lietuvos ir Lėnkijos sąjunga padėjo nugalėti rusus, bet Lietuvà prarado teisę savarankiškai spręsti savo valstybės reikalus, susidarė palankios sąlygos lenkų kalbos ir kultūros skvarbai į Lietuvà.

1547 m. išėjo pirmoji lietuviška knyga – M. Mažvydo „Katekizmas“. **1579 m. buvo įkurtas Vėlniaus universitetas.**

XVII a. Lietuvos ir Lėnkijos valstybė vis labiau silpo. Bajorai vaidijosi ir kariavo tarpusavyje, kilo karai su Švėdija ir Rūsija. **1795 m. valstybė žlugo, o jos žemes pasidalijo kitos šalys. Lietuvà pateko į Rūsijos ir Prūsijos (dabar Vokietijà) sudėtį.** Rūsijos caro vyriausybė pavertė Lietuvà savo kolonija, uždarė Vėlniaus universitetà, įvedė oficialià rusų kalbà, uždraudė lietuviškà raštà, bandė primesti lietuviams svetimà, slaviškà, kultūrà ir tikėjimà.

Visa tai pristabdė Lietuvos ūkio vystymàsi, skatino tautinį pasipriešinimà.

M. Mažvydo „Katekizmas“ 1547 m.

Vėlniaus universitetas 1579 m.

XIX a. pabaigoje feodalinę santvarką galutinai pakeitė kapitalizmas, gausėjo laisvųjų valstiečių, o miestuose – darbininkų. Vis stiprėjo tautinio atgimimo idėjos. Pasinaudojus palankia padėtimi, susidariusia Pirmojo pasaulinio karo metais – Lietuvą užpuolę vokiečiai „išvadavo“ ją iš Rūsijos valdžios, **1918 m. vasario 16 d. buvo paskelbta Lietuvos nepriklausomybė**. Tiesa, Lietuvos kariuomenei ir diplomatams teko dar keletą metų sunkiai dirbti, kad šalies nepriklausomybę realiai pripažintų kitos valstybės.

Atgavusioje nepriklausomybę Lietuvoje buvo sukurta sava policija ir kariuomenė. 1922 m. įvesti savi pinigai – **litai**. Atsigavo žemės ūkis, pramonė (ypač maisto). Buvo įvestas privalomas pradinis mokslas, Kaune atidarytas universitetas, vėliau pavadintas Vytauto Didžiojo vardu. Suklestėjo literatūra, muzika, teatras, sportas. 1932 m. du lietuviai – S. Darius ir S. Girėnas – nedideliu lėktuvu „*Lituanica*“ perskrido Atlantą (ir tais laikais pagal skrydžio nuotolį užėmė antrąją vietą pasaulyje). Lietuvos krepšininkai keletą kartų tapo Europos čempionais.

Prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. 1939 m. SSRS ir Vokietijai pasirašė nepuolimo sutartį ir slaptuosius protokolus, kuriais pasidalijo svetimą žemę: Lenkija, Latvija ir Estija atiteko Rūsijai, o Lietuvą – Vokietijai. Prasidėjus karui, SSRS ir Vokietijai kai kuriomis valstybėmis apsigėrė – SSRS pasiėmė Lietuvą, o Vokietijai atiteko Lenkija. **1940 m. birželį sovietinė kariuomenė okupavo Lietuvą**. Vėl prasidėjo rusinimas. Buvo pakeista Lietuvos Respublikos vėliava, himnas, uždraustos visos nesovietinės šventės, ypač religinės. Įkurta visagalė komunistų partija. Įsigalėjo sovietiniai įstatymai ir valdymo sistema. Nebeliko laisvųjų ūkininkų, visi jie buvo prievarta suvaryti į kolūkius. Žmonės nebegalėjo turėti jokios stambios privačios nuosavybės. Sovietinė valdžia nacionalizavo namus, gamyklas, kitą turtą.

Okupacinė Lietuvos valdžia pradėjo suiminėti nepriklausomos Lietuvos politikus bei karininkus ir tremti juos į Sibirą. Didžiausi masiniai gyventojų trėmimai į Sibirą buvo surengti 1941 m. birželio 14–21 d. Iki 1953 m., kai Stalinui mirus trėmimai liovėsi, į Sibirą buvo išvežta apie 200 000 lietuvių.

Lietuviai tremtiniai Medvežje, Krasnojarsko kr. 1950 m. (Lietuvos gyventojų genocido ir tyrimo centro nuotrauka).

Lesosibirskas, Jenisejsko r., Krasnijarsko kr. Laiptai, kuriais tremtiniai nešdavo lentas į laivą. (Lietuvos gyventojų genocido ir tyrimo centro nuotrauka).

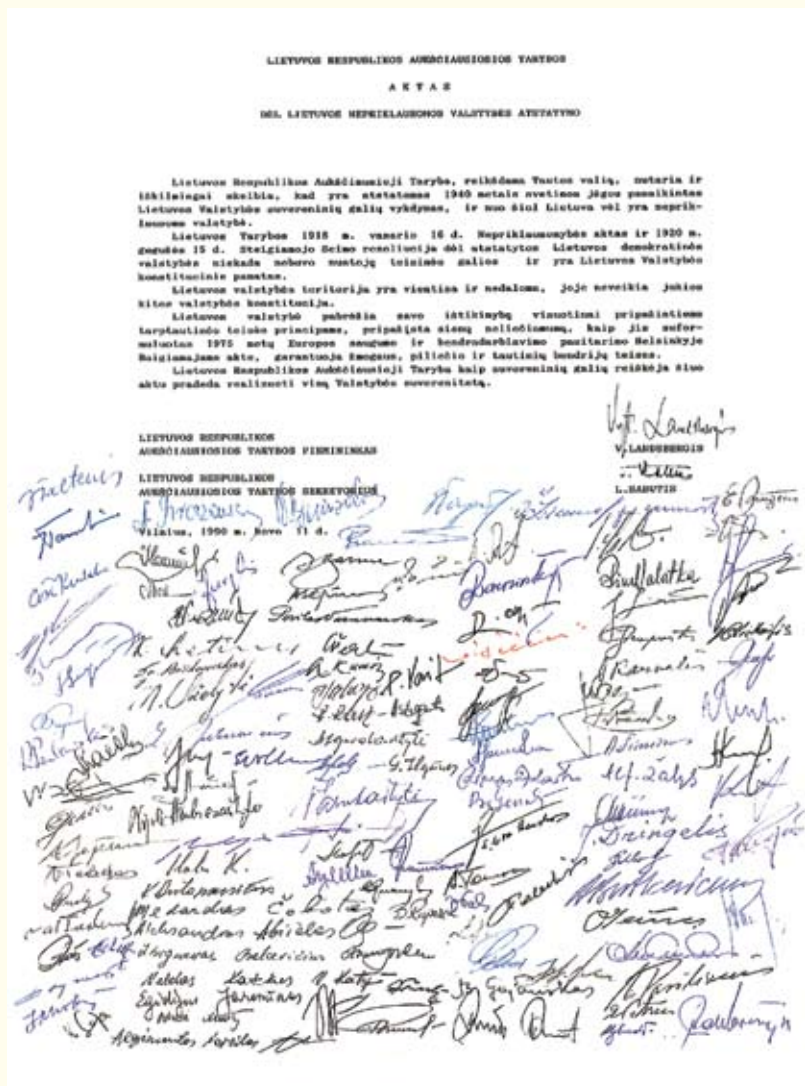
3 skyrius. LIETUVŲ ISTORIJA. MUZIEJUS

1941 m. Vokietija užpuolė Sovietų Sąjungą, įskaitant ir Lietuvą. Iš vokiečių okupacijos 1944 m. lietuvius „išvadavo“ SSRS. Prasidėjo antroji sovietinė okupacija. Dar maždaug dvidešimt metų nesiliovė aktyvi partizaninė pasipriešinimo kova, kurioje krito daug lietuvių, tačiau nepriklausomybės atkovoti nepavyko.

Lietuvoje buvo įteisintos dvi oficialiosios kalbos – lietuvių ir rusų. Nepritariančius sovietinei valdžiai žmones persekiojo ir žiauriai baudė žvalgybos organizacijos. Išvažiuoti į kitas valstybes (ypač kapitalistines Vakarų šalis) faktiškai buvo neįmanoma. Buvo įvesta griežta **cenzurà** – joks meno ar mokslo kūrinys negalėjo jos išvengti. Ypač buvo vertinamas sovietinę valdžią šlovinantis menas. Uždrausta lankytis bažnyčiose, imta jas uždarinėti.

Palengva kilo pramonė, SSRS poreikiams tenkinti buvo pastatyta daug naujų gamyklų. Beveik visas žemės ūkis buvo prieškarinio lygio.

Sovietiniu laikotarpiu vyko slaptas pasipriešinimo judėjimas, buvo leidžiami pogrindiniai laikraščiai. Tačiau lemiami pokyčiai įvyko tik 1988 m., kai Rūsijoje prasidėjo „perestrojka“ (pertvarka) ir politinė padėtis sušvelnėjo. Lietuvoje susikūrė **Lietuvės Pėrsitvarkymo Sėjūdis**, prasidėjo masiniai žmonių judėjimai. **1990 m. kovo 11 d. buvo paskelbtas Lietuvos Nepriklausomybės Atkūrimo Ąktas**. SSRS paskelbė Lietuvai ekonominę blokadą (nutraukė dujų, benzino tiekimą), o 1991 m. sausio 13-ąją SSRS kariuomenė bandė užgrobti Spaudos rūmus ir televiziją Vilniuje, ketino šturmuoti Seimą. Tačiau perversmas žlugo. Užsienio valstybės viena po kitos pripažino Lietuvos nepriklausomybę, priėmė ją į tarptautines organizacijas.

Lietuvos Nepriklausomybės Atkūrimo Ąktas.

Emigracijos ir imigracijos istorija

Lietuvojè nuo seno gyvena įvairių tautybių žmonės.

Žydai Lietuvojè apsigyveno XIII a., kryžiaus žygių metu, dalis žydų pirklių atvyko XIV a., pakviesti didžiojo kunigaikščio Gedimino. Tarp Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų žydai sudarè apie 13 proc. Lietuvos gyventojų. Jie turèjo savo kultūrinę autonomiją, savo mokyklų, organizacijų, užėmè labai stiprią ekonominę padėtį.

Didžioji dalis **lėnkų** į Lietuvą atsikraustè po to, kai XVI a. Lietuvà ir Lėnkija susijungè į vieną valstybę. Manoma, kad XVIII a. pabaigoje lenkai sudarè apie 25 proc. Lietuvos gyventojų. Lenkų mokslininkai ir menininkai save laikè lietuviais ir savo darbais daug prisidèjo prie Lietuvos mokslo ir meno kilimo, ypač tarpukaryje.

Rūsai, baltarusiai, ukrainièčiai į Lietuvos teritoriją pradèjo keltis XIV a., Lietuvos kunigaikščiams užėmus jų žemes. XVII–XVIII a. rusai į Lietuvą bėgo vengdami religinio persekiojimo ir baudžiavos. Tačiau didžioji dalis rusų į Lietuvą atvyko XVIII a. pabaigoje (kai Lietuvà buvo prijungta prie Rūsijos) ir po Antrojo pasaulinio karo (Lietuvai tapus SSRS respublika).

XIV a. Lietuvoje èmè kurtis **totòriai**, nes totorių kunigaikščiai padèjo Lietuvos kunigaikščiams kariauti, o paprastiesiems kariams už tarnybą Lietuvoje buvo skiriama žemės su valstieèiais. XIV a. Lietuvos kunigaikšèių pakviesti atvyko ir **karaimai**.

Visi šie faktai įrodo, kad Lietuvà kitatauèiams buvo pakanti tiek viduramžiais, tiek naujaisiais laikais.

XX a.

	Tautinė Lietuvos gyventojų sudėtis XIX a. pabaigoje, proc.	Tautinė Lietuvos gyventojų sudėtis 1941 m., proc.	Tautinė Lietuvos gyventojų sudėtis 1959 m., proc.	Tautinė Lietuvos gyventojų sudėtis 2001 m., proc.
Lietuviai	58,3	71,0	79,5	83,5
Žydai	13,3	7,0	0,9 *	0,1
Lenkai	10,3	13,0	8,5	6,7
Baltarusiai	9,1			1,2
Rusai	4,3	2,4	8,5 **	6,3
Vokieèiai	1,9	5,4	0,4	
Kiti	2,8	1,2	2,4	2,2

1918 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, tautinių mažumų teisės buvo įtvirtintos Konstitucijoje: „Visi pilieèiai, vis tiek, kurios lyties, tautybės, tikybos, yra lygūs prieš įstatymą.“

Antrojo pasaulinio karo metais fašistai masiškai naikino žydus – jų buvo nužudyta apie 200 000 (*). Dauguma žmonių tokioms žudynėms nepritarè, slėpè žydus savo namuose, stengèsi jiems padèti.

Po Antrojo pasaulinio karo tautinė gyventojų sudėtis smarkiai pakito. 200 000 lietuvių buvo išstremta į Sibirą, 65 000 jų emigravo į kitas Europos valstybes ir JAV, 40 000 – į

3 skyrius. LIETUVOS ISTORIJA. MUZIEJUS

kitas SSRS respublikas, 60 000 žuvo pokario kovose. Sumažėjus gyventojų, trūko darbo jėgos, todėl sovietinė valdžia į Lietuvą pradėjo siųsti žmones iš kitų respublikų. Jų atvyko maždaug 130 000. (**)

Tačiau jokių tautinių problemų dėl to nekilo, nes sovietiniais laikais tautybė oficialiai buvo nesvarbi – visi buvo tiesiog „tarybinė liaudis“. Tiek lietuviai, tiek kitos Lietuvoje gyvenusios tautos nukentėjo nuo rusinimo. Vietiniai gyventojai į kitataučius (dažniausiai rusų tautybės žmones) žiūrėjo gana pakančiai, tačiau į ypač artimus santykius dažniausiai nesileido.

1991 m., Lietuvai atgavus nepriklausomybę, priimtas Pilietybės įstatymas. Lietuvės pilietybę priėmė 90 proc. kitataučių. Šiuo metu Lietuvoje veikia įvairios kultūrinės tautinių mažumų organizacijos ir politinės partijos. Visi Lietuvos piliečiai, nesvarbu, kokios jie yra tautybės, gali kandidatuoti į savivaldybes ar Seimą, dirbti valstybės tarnyboje. Valstybės tarnautojams keliami tik viena sąlyga – mokėti lietuvių kalbą.

Nuo 1991 m. Lietuvos radijas ir televizija transliuoja laidas rusų, lenkų, baltarusių, ukrainiečių, žydų, karaimų ir kitomis kalbomis.

Tauta – istoriškai susiformavusi žmonių bendruomenė, siejama bendros kilmės, bendros kalbos, istorijos ir papročių.

Tautiškumas psichologiškai reiškia sąmoningą savęs priskyrimą prie tam tikros tautos. Norint būti lietuviu, nepakanka būti kilusiam iš Lietuvos, mokėti lietuvių kalbą, žinoti tautos istoriją ir papročius – reikia save *laikyti lietuviu*. Tautos susiformuoja istoriškai, kurdamos bendrą dvasinę ir medžiaginę kultūrą tam tikroje apibrėžtoje geografinėje erdvėje. JAV gyvena apie milijonas gyventojų, save laikančių lietuviais ar vienaip arba kitaip susijusiais su Lietuva.

Yra valstybių, kurių gyventojus sudaro kelios pagrindinės etninės grupės, todėl tose valstybėse yra pripažįstamos lygiavertėmis kelios valstybinės kalbos. Pavyzdžiui, Šveicarijoje yra keturios valstybinės kalbos: vokiečių, prancūzų, italų ir retoromanų. Ir atvirkščiai, yra skirtingų valstybių, kuriose žmonės kalba ta pačia kalba. Pavyzdžiui, vokiškai kalba austrai ir vokiečiai; ispaniškai – ispanai, meksikiečiai ir argentiniečiai; angliškai – anglai, amerikiečiai ir australai.

Iš šių pavyzdžių matome, kad svarbiausia ne tai, kur gyvenimi ar kokia kalba kalbi, o tai, kokios tautos atstovu save laikai. Tai vadinama *tautinė sąmone*, arba *tautinė savimone*. Tauta egzistuoja tol, kol ji suvokia save kaip tautą.

„Gamtinė bendrija, netgi susaistyta dvasiniais simboliais, šnekanti viena kalba ir gyvenanti vienoje teritorijoje, dar nėra tauta. Tauta yra idealus darinys – ji egzistuoja tik paskiro individo sąmonėje /.../. Tauta yra sąmoningų, t. y. laisvų ir mąstančių individų junginys. Tautiniai ryšiai yra idealūs ryšiai. Tauta atsiranda tik tada, kai susiformuoja tautinė savimone. *Žmonių bendrija be tautinės savimonės dar nėra tauta. Ne tauta yra tautinės savimonės priežastis, o priešingai: tautinė savimone yra tautos atsiradimo prielaida.*“

Arvydas Šliogeris. Antano Maceinos sugrįžimas. // A. Maceina. Raštai. T 3. V., „Mintis“, 1990, p. 56.

Pokalbis gatvėje

Neda, Rokas, Jonas ir Ivona eina gatve.

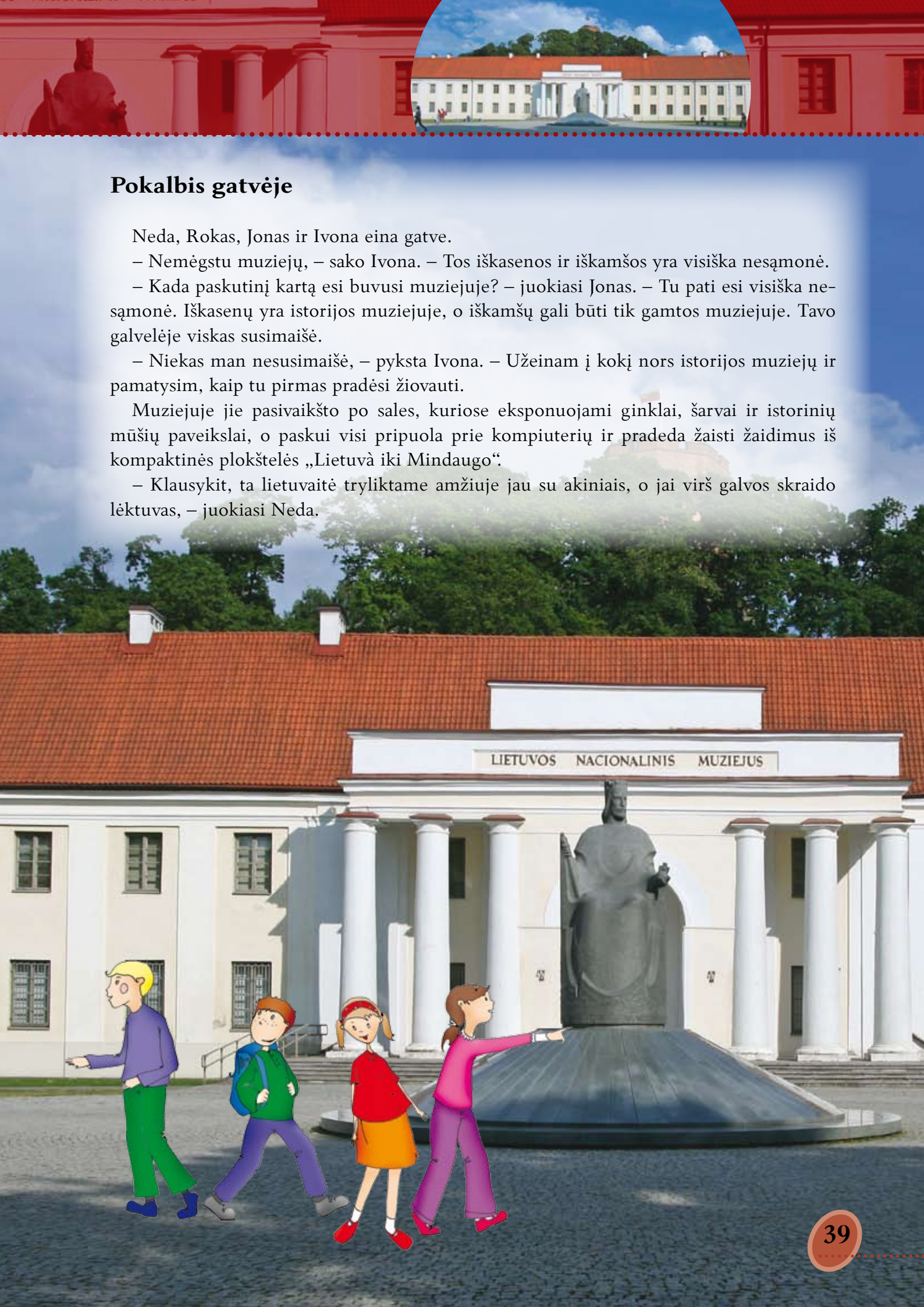
– Nemėgstu muziejų, – sako Ivona. – Tos iškasenos ir iškamšos yra visiška nesąmonė.

– Kada paskutinį kartą esi buvusi muziejuje? – juokiasi Jonas. – Tu pati esi visiškai nesąmonė. Iškasenų yra istorijos muziejuje, o iškamšų gali būti tik gamtos muziejuje. Tavo galvelėje viskas susimaišė.

– Niekas man nesusimaišė, – pyksta Ivona. – Užeinam į kokį nors istorijos muziejų ir pamatysim, kaip tu pirmas pradėsi žiovauti.

Muziejuje jie pasivaikšto po sales, kuriose eksponuojami ginklai, šarvai ir istorinių mūšių paveikslai, o paskui visi pripuola prie kompiuterių ir pradeda žaisti žaidimus iš kompaktinės plokštelės „Lietuvà iki Mindaugo“.

– Klausykite, ta lietuvaitė tryliktame amžiuje jau su akiniais, o jai virš galvos skraido lėktuvas, – juokiasi Neda.

3 skyrius. LIETUVŲ ISTORIJA. MUZIEJUS

– Dar blogiau, atrodo, kad ji pati yra visiškai nesusipratimas, – niūriai atsiliepia Rokas, – nors Lietuvà tuo metu dar buvo nekrikštyta, ji pasikabinusi kryžių, o jos plaukuose – rožė, nors jomis dabina tik ispanės.

– Tokius nesusipratimus gali pastebėti tik tada, jei šį tą žinai apie Lietuvės istoriją, – giriasi Neda.

– Visai neblogas žaidimas, – pritaria Ivona. – Taip bežaidžiant galima nemaža sužinoti.

– Pati istorija yra žaidimas, – sako išminčius Jonas. – Pati istorija yra veiksmas, kaip ir kompiuterinis žaidimas. Todėl žaidimai yra visai nebloga priemonė ko nors išmokti.

– Mokantis istorijos svarbu ne tik įvykių atpasakojimas, – ima aiškinti Rokas, – svarbu ne tik žinoti, kas, kada ir ką padarė, bet ir suprasti, kodėl taip įvyko.

– Mums pasisekė, – nusprendžia bičiuliai, išėję iš muziejaus į gatvę. – Čia ne pats blogiausias pasaulyje muziejus.

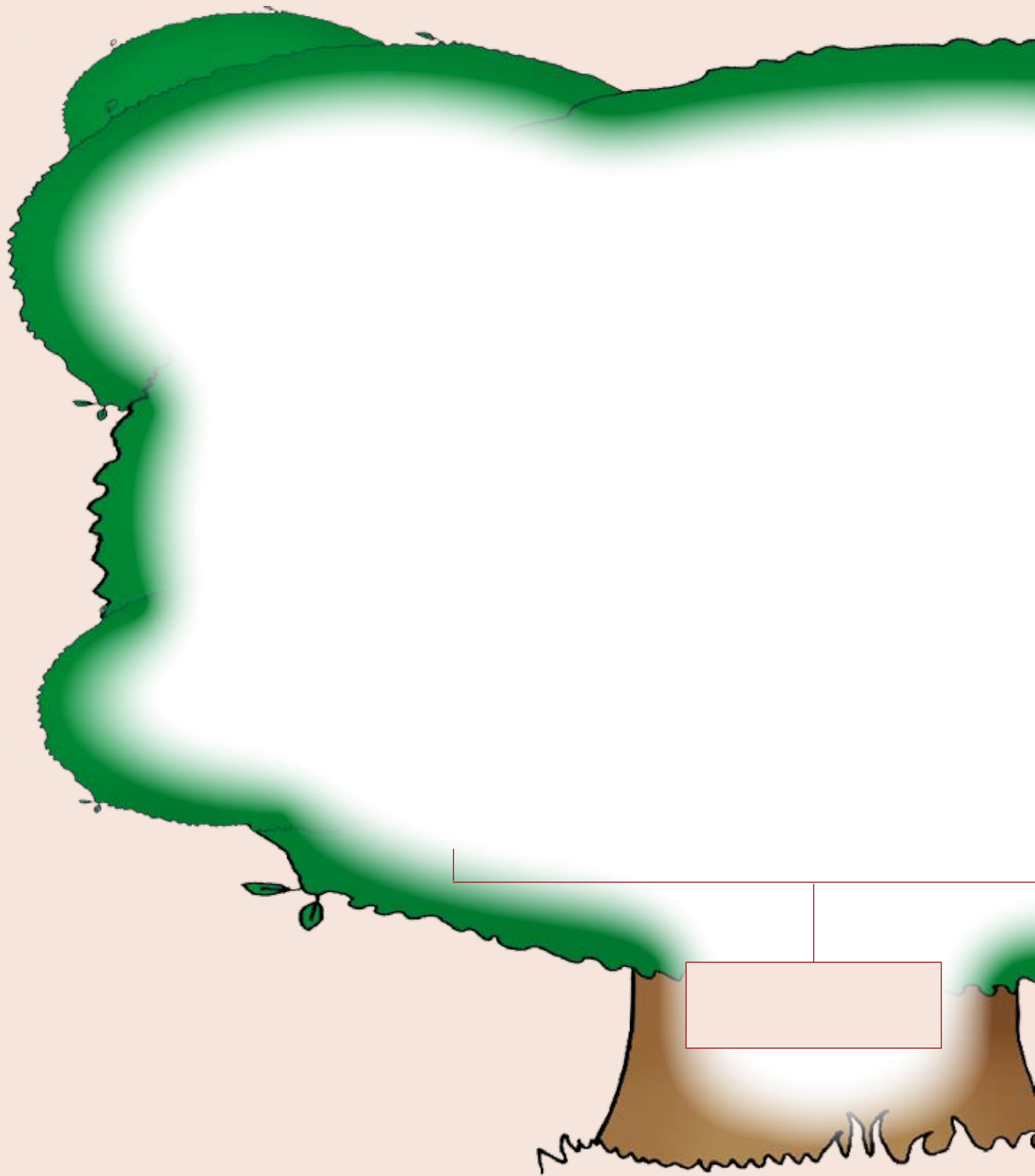

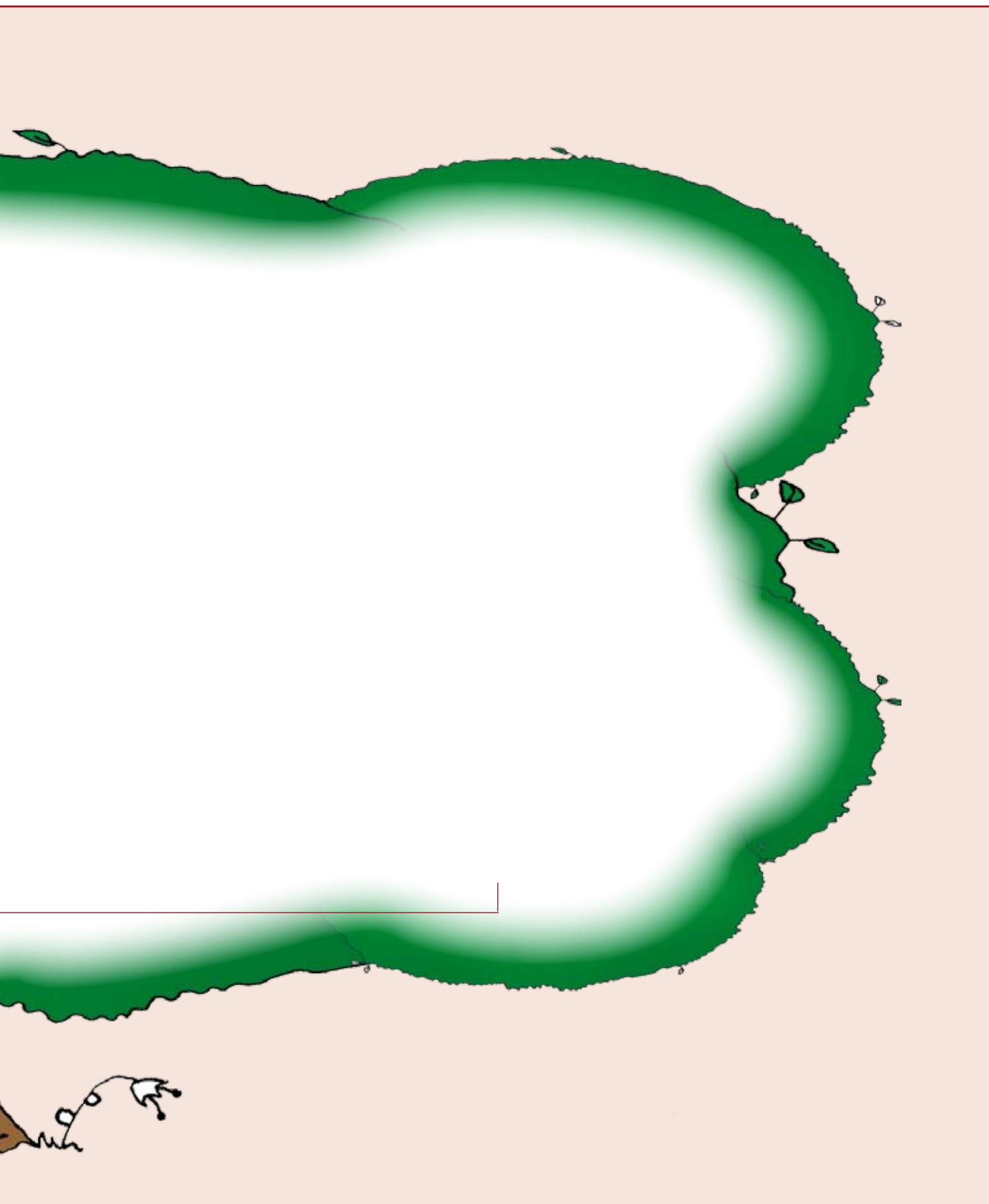
LIETUVOS
NACIONALINIS
MUZIKIJOS

3 skyrius. LIETUVŲS ISTORIJA. MUZIEJUS

10 pratimas

Nupiešk savo giminės genealoginį medį.

3 skyrius. LIETUVŲS ISTORIJA. MUZIEJUS

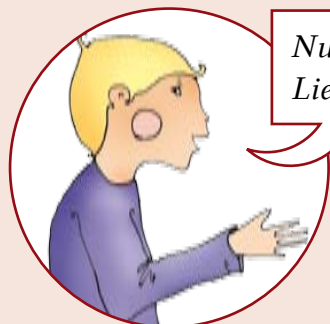
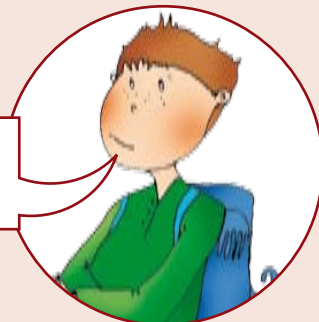
11 pratimas: Kaip paklausi, tą ir gausi

Pabandykite atsakyti į pokalbio dalyvių klausimus.

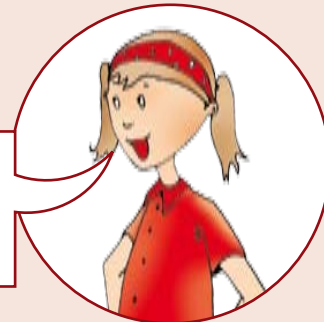
Kiek Lietuvojė buvo karalių?

Kada Lietuvà išsivadavo iš carinės Rūsijos ir tapo nepriklausoma?

Nuo kurių metų lietuvių kalba yra LietuvŲs valstybinė kalba?

Kada dabartinėje LietuvŲs teritorijoje įsikūrė pirmieji nuolatiniai gyventojai?

12 pratimas

Pažymėk, kuris iš atsakymų yra teisingas:

1. Lietuviai yra:

- a. slavai;
- b. indoeuropiečiai;
- c. germanai.

2. XIV a. dauguma lietuvių pakeitė tikėjimą:

- a. buvo katalikai, o tapo pagonimis;
- b. netikėjo jokiais dievais, o tapo katalikais;
- c. buvo pagonys, o tapo katalikais.

3. Tai, kad Lietuvà priėmė krikštą, buvo naudinga, nes:

- a. Lietuvojė ėmė plisti Vakarų EurŲpos kultūra;
- b. radosi galimybė iškilmingai švęsti krikštynas;
- c. žmonės ėmė tikėti Dievą.

4. XVI a. Lietuva sudarė bendrą valstybę su:

- a. Švėdija;
- b. Rūsija;
- c. Lėnkija.

5. XVIII a. Lietuvą pavergė:

- a. Švedija;
- b. Rusija;
- c. Brazilija.

6. 1940 ir 1944 m. Lietuvą okupavo:

- a. JAV;
- b. Ispanija;
- c. Sovietų Sąjunga.

13 pratimas: Tautos ir likimai

1. Jo tėtis yra ukrainietis, mama – lietuvė. Kaip manai, kokios jis tautybės?
2. Jo protėviai yra išeiviai iš Afrikos. Jis susituokė su japonė ir gyvena Amerikoje. Kokios tautybės bus jų vaikai?
3. Jie abu lietuviai. Gyvena Lenkijoje. Kokios tautybės yra jų tėvai? O vaikai?
4. Vienas jo vaikaitis yra ukrainietis, kitas – amerikietis, trečias – lietuvis. Kokios tautybės yra jo vaikai, vaikaičių tėvai? O pats senelis?

14 pratimas: Tautos ir žmonės

Lentelėje yra išvardyti požymiai, pagal kuriuos galima nustatyti, kokiai bendrijai žmogus priklauso. Kai kurie požymiai tinka kelioms bendrijoms. Pavyzdžiui, ta pačia kalba kalbantis žmogus gali priklausyti šeimai, tautai, futbolo komandai ir t. t.

Pagalvok ir atsakyk, kurie iš šių požymių yra būtini žmogui, priklausančiam kuriai nors iš išvardytų bendrijų. Jei manai, kad požymis yra būtinas, žymėk „+“, jei požymis yra visai nebūdingas tai bendrijai, žymėk „-“, o jei požymis galimas, bet nebūtinus, žymėk „~“.

	Bendri papročiai	Bendra kilmė	Bendra teritorija	Ta pati kalba	Bendra istorija	Bendras ūkis	Bendri tikslai
1. Žmonės priklauso tai pačiai šeimai							
2. Jie yra giminės							
3. Jie priklauso tai pačiai sodininkų bendrijai							

3 skyrius. LIETUVŲ ISTORIJA. MUZIEJUS

	Bendri papročiai	Bendra kilmė	Bendra teritorija	Ta pati kalba	Bendra istorija	Bendras ūkis	Bendri tikslai
4. Jie yra tos pačios tautos atstovai							
5. Jie žaidžia toje pačioje futbolo komandoje							
6. Jie gyvena toje pačioje valstybėje							
7. Jie gyvena tame pačiame žemyne							
8. Visi jie gyvena Žemėje							

Žodynėlis

Cenzūra – spaudos, kino filmų, radijo ir televizijos laidų, teatro spektaklių ir kitų viešų renginių, taip pat meno kūrinų turinio kontrolė, kad nebūtų platinamos tam tikros žinios ir teorijos.

Indoeuropiečiai – tautų grupė, kurią jungia bendra prokalbė; iš jos, lyginamosios istorinės kalbotyros duomenimis, yra kilusios indų, iranėnų, graikų, armėnų, italikų, keltų, germanų, baltų, slavų ir kt. kalbos; kai kurios indoeuropiečių tautos (venetai, ilyrai, hetitai, tocharai) jau išnykusios.

Tautà – istoriškai susiformavusi žmonių bendruomenė, siejama bendros kilmės, kalbos, istorijos ir papročių.

4 skyrius
DOROVĖ, ŠEIMA
IR VIEŠOJI NUOMONĖ

4 skyrius. DOROVĖ, ŠEIMA IR VIEŠOJI NUOMONĖ

Informacija

Žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti.

Žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas.

Laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai.

Laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija.

(LR Konstitucija, 25 straipsnis)

Dorovės institucijos. Viešoji nuomonė, sąžinė

Valstybė suteikia žmonėms teisę daryti viską, kas neprieštarauja įstatymams, tačiau žmonių elgesį ir tarpusavio santykius prižiūri dvi dorovės institucijos – **viešoji nuomonė** ir vidinis sąžinės balsas.

Už blogą elgesį *pats žmogus* smerkia ar net baudžia save. Pavyzdžiui, sako: „Blogai pasielgiau, kad paėmiau draugo tušinuką, todėl šiandien nevalgysiu ledu.“ Ir atvirksčiai, gerai pasielgęs žmogus jaučiasi patenkintas pats savimi ir tarytum giria save: „Koks aš šaunuolis, tikrai nusipelniau prizo!“

Viešoji nuomonė yra neoficiali visuomenės institucija, pasireiškianti draudimais ir paliepimais. Viešoji nuomonė – tai tuo metu tos visuomenės daugumai priimtinių elgesio taisyklių ir papročių prižiūrėtoja ir saugotoja. Šios taisyklės yra nerašytinės, jos egzistuoja tik žmonių galvose. Viešoji nuomonė gali prašnekti bet kurio tos visuomenės žmogaus lūpomis. Pavyzdžiui, kaimynė, kuri Tau sako, kad negalima kieme spjaudytis ir mėtyti šiukšlių. Kaimynė teigia, kad mūsų visuomenėje dauguma pasisako už tvarką, t. y. viešoji nuomonė yra tokia, kad šiukšlinti negalima.

Labai sunku nustatyti, kas lemia vienokį ar kitokį žmogaus elgesį – sąžinė ar viešoji nuomonė. Kontroliuojamas viešosios nuomonės, žmogus stebi save tarsi iš šalies, žvelgia į save kitų akimis ir klausia savęs: „Ką pasakys kiti, jei taip pasielgsiu?“ Todėl atrodo, kad žmonės patys sau draudžia vogti ar apgauti ir patys sau liepia gelbėti į nelaimę pakliuvusį draugą.

Viešoji nuomonė apima pačią plačiausią žmonių elgesio sritį, daug platesnę nei politika ar teisė. Ją formuoja daug daugiau žmonių, beveik visa visuomenė. Viešoji nuomonė gali apimti ne tik elgesį, bet ir madą, etiketą. Pavyzdžiui, dar XX amžiaus pradžioje Lietuvoje buvo laikoma nedorovingu elgesiu moteriai dėvėti kelnes, rūkyti, dažytis lūpas ir lankytis aludėse.

Suprantama, kad už visuomenėje priimtų draudimų nepaisymą yra numatytos įvairios sankcijos ir bausmės. Nusikaltusį dorovės normoms žmogų visuomenė gali pasmerkti, su juo nebendrauti. Pirmykštėse bendruomenėse tokie žmonės būdavo netgi išvaromi iš genties (pavyzdžiui, už vagystę ar santuoką su „netinkamu“ asmeniu). Šiais laikais dorovės normų nesilaikantis žmogus išvaromas kitaip – jis tiesiog nemėgstamas, jo šalinamasi.

Skirtingose šalyse viešoji nuomonė apima skirtingas žmonių elgesio sritis. Pavyzdžiui, islamo šalyse netinkamai apsirengęs arba girtas žmogus gali būti ne tik pasmerkiamas, bet ir baudžiamas pagal įstatymą. O Europos šalyse (tarp jų ir Lietuvoje) apranga laikoma asmeniniu kiekvieno žmogaus reikalu. Tačiau ekstravagantiškai atrodančių ir besielgiančių žmonių Lietuvoje nėra daug, todėl, jei esi išskirtinės išvaizdos, būk pasirengęs atlaikyti praeivių žvilgsnius, o gal netgi komentarus.

Kuo mažiau išsivysčiusi visuomenė, tuo mažiau individui leidžiama savarankiškai rinktis elgesio būdą. Tradicinėse visuomenėse viešoji nuomonė kišasi net į pačius asmeniškiausius santykius.

4 skyrius. DOROVĖ, ŠEIMA IR VIEŠOJI NUOMONĖ

Doroviniai santykiai

Kiekvieną dieną įvairiausiose situacijose žmogui nuolat tenka spręsti klausimą, kaip elgtis. Kiekvienas neabejotinai žino, kas yra gerai, o kas blogai. Vadovaudamasis gėrio ir blogio samprata, įsiklausydamas į vidinį sąžinės balsą, žmogus renkasi tikslus ir priemones šiems tikslams įgyvendinti.

Dėl dorovinių visuomenės nuostatų įtakos visuotinai privalomos elgesio taisyklės tampa vidinėmis normomis, pelno asmeninį žmogaus pritarimą. Dorovės normos tampa asmeninėmis normomis, ir žmogus jų laikosi ne iš baimės, ne prievarta, o dėl to, kad atsisakyti savo vidinių nuostatų jis negali, nes tai reikštų atsisakyti paties savęs.

Žmonių santykiai yra vertinami pagal vyraujančias dorovės normas – arba kaip dorovingi, gerbtini ir sektini, arba kaip nedorovingi, smerktini, vengtini.

Žmonių santykiai formuojasi prižiūrimi viešosios nuomonės ir vidinio sąžinės balso. Tik visiškai atsiskyrėliai gali nepaisyti viešosios nuomonės, o kitiems, normaliems, žmonėms kitų nuomonė daugiau ar mažiau yra svarbi. Sudėtingiausios tos situacijos, kai tenka priimti sprendimą, prieštaraujantį visuotinai priimtai nuomonei. Pavyzdžiui, naujos mados, tradicijos ar muzika, patinkančios Tau, gali būti nepriimtinos daugeliui visuomenės narių.

Žmonių gyvenimas, jų elgesys keičiasi dėl kitų civilizacijų, kultūrų, kitų dorovės normų ir tradicijų įtakos. Vienu dorovės normų atsisakoma, kitos perimamos. Dar prieš penkiolika metų Lietuvoje (kaip ir visoje Sovietų Sąjungoje, į kurios sudėtį įėjo Lietuvą) buvo smerkiamos vienišos motinos ir žmonės, kurie gyveno nesusituokę. Dabar, Lietuva tapus nepriklausoma demokratine valstybe ir atsivėrus Vakarams, daugybė jaunų porų gyvena nesusituokusios ir daugumai net nekyla minties juos smerkti. Tik konservatyvūs žmonės sako, kad tai – „dar viena blogybė, kuria lietuviai užsikrėtė nuo vakariečių“.

Nors dorovės taisyklės nuolat kinta, tam tikras dorovės normų branduolys išlieka. Pavyzdžiui, vagystės ar žmogžudystės visada bus smerktinos.

Dorovės idėjos, normos ir principai

Visuomenės dorovę lemia toje visuomenėje vyraujančios dorovės normos. Kitaip sakant, elgesio principai, kuriais vadovaujasi žmonės, gyvenantys toje visuomenėje. Šie principai padeda žmonėms pasirinkti, kaip tinkamai elgtis su kitais.

Dorovės normomis žmogus remiasi vertindamas ne tik kitų, bet ir savo paties elgesį. Pavyzdžiui, jis ne tik smerkia mušeikas, bet ir sau draudžia skriausti silpnesnį, tyčiotis iš neįgaliųjų. Dorovės reguliuojama žmonių elgesio sritis kinta istoriškai ir priklauso nuo visuomenėje veikiančių reguliatorių. Pavyzdžiui, ten, kur labai išplėsta teisinio reguliavimo sritis, kas leistina ir kas neleistina, nustato teisės normos, dažnai nurodydamos net ir labai privataus elgesio ribas: Prūsijos įstatymai nustatydavo, kiek žąsų valstietis gali parduoti turguje, kiek žvakių uždegti ant mirusiojo kapo, kaip turi būti apsirengęs.

Ten, kur teisė kišasi į asmeninio gyvenimo sritį, lieka labai nedaug vietos asmeniui žmogaus apsisprendimui, taigi ir dorovei. Antra vertus, dorovė gali būti glaudžiai susijusi ir su paprotiniu, tradiciniu elgesio reguliavimu. Tokiu atveju žmogus, atsakydamas į klausimą, kodėl reikia elgtis taip, o ne kitaip, remiasi ne sąžinės balsu, bet tradicija ir papročiais. Jis sako: „Taip elgiasi visi“ arba „Taip elgėsi mano tėvai ir seneliai, todėl ir aš turiu taip elgtis“.

Taigi gali būti situacijų, kai tiesiog nebeaišku, kas lemia žmogaus elgesį: papročiai, tradicijos, etiketas, įprotis, dorovės norma ar teisės norma, o gal net politikos principas. Kaip minėta, elgesys gali būti sąlygotas istoriškai ir priklausyti nuo konkrečios kultūrinės aplinkos: klausimas, kurioje rankoje laikyti šakutę arba auginti vyrams barzdas ar ne, gali būti ir etiketo, ir mados, ir net baudžiamosios teisės klausimas (kaip Rusijoje Petro Pirmojo laikais). Klausimas, kaip valgyti – valgomaisiais įrankiais ar tiesiog rankomis – gali priklausyti nuo kultūrinės tradicijos, tačiau gali išsiplėsti iki klausimo, ar valgantysis rankomis nepažeidžia dorovės normų. Kokio ilgio plaukus ar perukus nešioti, gali būti nustatoma karaliaus įsakymu, paliekama spręsti pačiam, o gali būti vertinama ir ideologiškai: buvusioje Sovietų Sąjungoje ilgaplaukiai buvo laikomi ideologiniais priešais ir su jais buvo kovojama valstybės institucijų lygmeniu. Tam tikrų dorovės normų nepaisymas gali susilaukti visuomenės nepritarimo, moralinio pasmerkimo, o gali užtraukti ir baudžiamąją atsakomybę: pavogęs arklį senovėje galėjo susilaukti ir valstiečių **liūčo teismo**.

Žmonės skirtingai supranta gėrį. Taip pat skirtingai jį gali suvokti ir įvairios tautos ar kultūros. Tai priklauso nuo religijos, tradicijų, dorovės sampratos. Pavyzdžiui, islamas draudžia gerti svaigalus, todėl kai kuriose islamo tautose girtas žmogus gali būti apmėtytas akmenimis. Judaizmas draudžia dirbti šeštadieniais, o krikščionybė pataria nedirbti sunkių darbų sekmadieniais ir draudžia dirbti mišiu metu. Budistai ir induistai gerbia gyvybę ir laiko nusikaltimu bet kokį gyvybės naikinimą. Katalikai sielą pripažįsta tik žmonėms. Islamas leidžia turėti keturias žmonas, katalikai pripažįsta tik vienpatystę.

4 skyrius. DOROVĖ, ŠEIMA IR VIEŠOJI NUOMONĖ

Pokalbis gatvėje

Benas, Artūras, Lilė ir Nastia gražią vasaros dieną eina Vilniaus gatve.

– Kiek daug naujoviškų pastatų, – grožisi Benas, – ir beveik visi jie skirti tam tikroms įstaigoms.

– Kiekvieną visuomenės gyvenimo sritį tvarko kokia nors įstaiga ar organizacija, – rodo savo išmintį Lilė, – politikos sritį tvarko politikai ir mūsų parlamentas – Seimas, jo pastatą mes tik ką praėjome.

– Taip, taip, – pritaria Artūras, – aišku, kad įstaigos ir organizacijos privalo turėti savo pastatus. Bankai įsikūrę bankuose, religinės organizacijos – bažnyčiose, cerkvėse ir mečetėse.

– Aš žinau, kad štai čia, už kampo, yra Aukščiausiojo Teismo rūmai, – priduria Nastia.

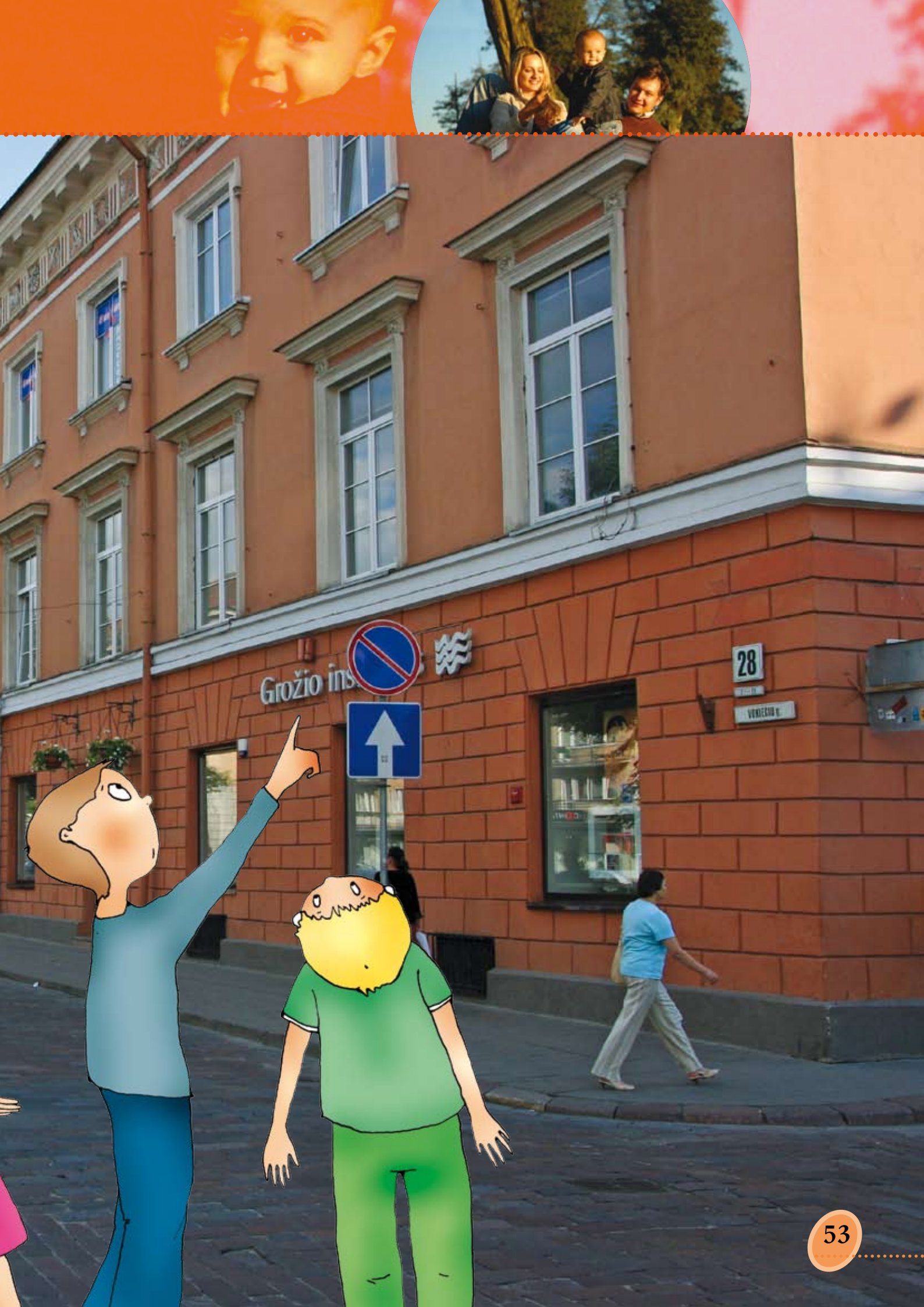
– Kaip čia yra, kad viena iš svarbiausių visuomenės gyvenimo sričių – dorovė – neturi nei organizacijos, nei įstaigos, nei jokio matomo pastato, – stebisi Artūras. – Nėra įstaigos, kurioje būtų sprendžiami dorovės klausimai.

– Iš tikrųjų, – nustemba ir Lilė, – nėra pastato, ant kurio būtų užrašyta „Dorovės ministerija“.

– Tai nieko nereiškia, – niekinamai prataria Benas, – per etikos pamokas man išaiškino, kad dorovę reguliuoja galingos organizacijos, vadinamos sąžine ir viešąja nuomone.

– Tai gal matei pastatą, ant kurio būtų užrašyta „Sąžinė“? – nusijuokia Nastia. – Kas iš

Grožio ins...

28

VEREČIO V.

4 skyrius. DOROVĖ, ŠEIMA IR VIEŠOJI NUOMONĖ

jūsų matė viešosios nuomonės pareigūnus?

– Tas ir yra, kad šios organizacijos yra nematomos, – atkerta Benas. – Sąžinė – tai mūsų dorovės vidinis balsas, draudžiantis nederamai elgtis, keiktis, liepiantis mums elgtis pagal dorovės normas.

– Aš žinau, kas yra viešoji nuomonė, – apsidžiaugia Lilė, – tai ir yra tas balsas, kuris vertina kiekvieną iš mūsų kitų žmonių akimis. Tai klausimas, kurį mes užduodame sau, kai norime patikrinti, ar teisingai elgiamės: „Ką žmonės pasakys?“

– Man nesvarbu, ką pasakys kiti, – purkšteli Nastia.

– Tau taip tik atrodo, – atkerta Benas, – visada yra žmonių, kurių nuomonė tau svarbi. Argi tau nesvarbu, kad mes tave priimame į savo draugiją? Argi tau nebūtų skaudu, jeigu nuspręstume, kad su tavimi nėra apie ką kalbėti ir neįmanoma draugauti?

– Žmonių elgesį reguliuoja ne tik viešoji nuomonė ar sąžinė, – įsiterpia Lilė. – Teismai, įstatymai irgi priverčia mus elgtis tam tikru būdu. Negali gatvėje elgtis kaip panorėjęs.

– Tikra teisybė, – atsako Artūras, – tačiau dorovė yra tavo asmeninio apsisprendimo reikalas. Dorovės srityje tu pats apsisprendi, pats renkiesi tikslus ir pats atsakai už pasekmes.

– Skamba grėsmingai, – nusijuokia Nastia.

– Bet teisingai, – atkerta Benas. – Net jei nematyti dorovės įstaigų ir pareigūnų – jos yra kiekviename iš mūsų.

– Ir jos veikia dar geriau nei policija ar teismai – nuo savo sąžinės balso nepabėgsi, – nukerta Artūras.

Visi sutinka, kad čia jau nieko neprisidėsi, ir pokalbis baigiasi. Vaikai susimąstę žengia toliau.

16 pratimas: Sąžinė ar viešoji nuomonė?

Kaip elgtis, mes sprendžiame patys, remdamiesi savo nuomone, įsitikinimais ir savo sąžine. Tačiau prieš priimdami svarbius sprendimus dažnai pagalvojame: „O ką pasakys tėvai, draugai ar kaimynai, jei pasielsiu vienaip arba kitaip?“ Kitaip sakant, mums svarbu ne tik mūsų pačių nuomonė, mes stengiamės išgirsti ir viešosios nuomonės balsą.

Spręsdamas, kaip pasielti šiose situacijose, pagalvok ir atsakyk, kuo vadovautumeisi – viešąja nuomone ar savo nuomone? (Gali tikt ir abu atsakymai.)

Kuri nuomonė Tau būtų svarbesnė?

Jei Tavo asmeninė nuomonė, tai ar tikrai galėtum priimti šį sprendimą visiškai neatsižvelgdamas į viešąją nuomonę?

Kokios būtų pasekmės, jei sprendimą priimtum visiškai neatsižvelgdamas į viešąją nuomonę?

Kokios būtų pasekmės, jei sprendimą priimtum visiškai neatsižvelgdamas į savo nuomonę ir sąžinę?

Kiekvieną kartą paaškind ir pagrįsk savo atsakymą.

Situacijos	Vadovaučiausi viešąja nuomone	Vadovaučiausi savo nuomone
1. Tu nori mėlynai nusidažyti plaukus.		
2. Tu nori draugauti su kitos tautybės vaiku.		
3. Panorai numesti graužtuką pagrindinėje miesto aikštėje.		
4. Nusprendei nebevalgyti kiaulienos.		
5. Tu nori valgyti rankomis, nesinaudodamas peiliu ir šakute.		
6. Tu nori merginą pro duris praleisti pirmą.		
7. Tu nori paprieštarauti mokytojui.		
8. Einant gatve Tavo vedamas šuo prasikalto, ir Tu nori jį primušti.		
9. Ruošiesi pradėti rūkyti.		
10. Užsigeidei nuogas vaikščioti po savo namus.		
11. Tau patiko CD, kurį turi draugas, todėl nutarei, kai niekas nematys, CD nugvelbti.		
12. Tau patiko draugo (-ės) mergina (vaikinas), ir Tu nori ją (jį) nuvilioti.		
13. Tu nori gatvėje bučiuotis su savo mergina ar vaikinui.		

Kiek kartų Tavo nuomonė sutapo su viešąja nuomone? Kodėl?

Atskirai aptarkite atvejus, kai asmeninė nuomonė nesutapo su viešąja nuomone.

4 skyrius. DOROVĖ, ŠEIMA IR VIEŠOJI NUOMONĖ

17 pratimas: Tikslai ir priemonės

Kiekvienas žmogus siekia asmeninių tikslų, tačiau gyvendamas visuomenėje kiekvienas yra priverstas palaikyti gerus santykius su kitais. Kyla klausimas, ar visos priemonės yra geros siekiant gerų tikslų? Ar su tais, kurie elgiasi blogai ir neteisingai, taip pat reikia elgtis blogai ir neteisingai, stengiantis juos pakeisti ir padaryti geresnius? Pavyzdžiui, ar norint, kad klasėje būtų tik geri mokiniai, blogus reikia tiesiog išvartyti?

Pagrindinis dorovės principas – „Elkis su kitais taip, kaip norėtum, kad jie elgtųsi su tavimi.“ Kiekvieną kartą pagalvok, ar norėtum, kad kiti žmonės su Tavimi elgtųsi taip, kaip siūlai elgtis su jais?

Apsvarstyk žemiau pateiktas situacijas ir išsirink atsakymą, kuris, Tavo nuomone, leistų geriausiai sugyventi su kitais.

1. Kaimynai Tau trukdo. Jie dieną naktį garsiai leidžia muziką ir šoka. Tu:

- pakviesti policiją;
- eini mandagiai pasikalbėti su kaimynais;
- pagarsini savo CD grotuvą, kad „perrėktum“ jų muziką;
- išeini iš namų;
- keršydamas sulaužai kaimynų pašto dėžutę;
- visame name išjungsi elektrą;
- eini į kaimynų darbovietes ir paskundi juos viršininkams.

2. Tavo mama neleidžia Tau draugauti su kitos tautybės mergina ar vaikinu. Tu:

- paprašai mokytojos, kad Tavęs nesodintų su ja (ar juo) į vieną suolą;
- kadangi jūsų klasėje daug kitataučių, paprašai, kad Tave perkeltų į kitą mokyklą;
- per savo gimtadienį į namus pasikvieti daug kitataučių, kad mama galėtų artimiau su jais susipažinti;
- pasakai mamai: „Su kuo norėsiu, su tuo ir draugausiu;“
- pasakai mamai, kad baigusi (-ęs) mokyklą važiuosi studijuoti į kitą šalį ir ten tapsi „kitataučiu“ („kitataute“).

3. Sužinojai, kad Tavo draugas išpažįsta kitą religiją nei Tu, ir:

- nutrauki su juo bet kokius santykius;
- visiems bendraklasiams pasakai, kad Tavo draugas kitatikis, ir visi drauge iš jo tyčiojats;
- bandai savo draugą perkalbėti ir atversti į „tikrąjį“ tikėjimą;

- d. sakai: „Tikėk, kuo nori, o aš tikėsiu, kuo aš noriu;“
 e. pasiūlai mokytojai praveisti pamoką apie skirtingus tikėjimus.

4. Naujokas rugsėjo pirmąją ateina į klasę apsirengęs tautiniais drabužiais. Tu:

- a. išsigąsti;
 b. garsiai juokiesi;
 c. sakai „Puiki idėja!“ ir pasiūlai mokytojai su-
 rengti tautinių drabužių vakarą;
 d. garsiai klausai: „Ar šiandien karnavalas?;“
 e. grįžusi (-ęs) papasakoji mamai, o ji kitiems
 kaimynams;
 f. kitą dieną ir Tu apsirengi tautiniais drabužiais.

18 pratimas: Kas dorovinga ir kas nedorovinga?

Įsigilinkite į išvardytas situacijas.

Pabandykite išpajinti jas, nustatydami, kur yra:

1. pažeistos dorovės normos;
2. nesilaikoma etiketo taisyklių;
3. pažeidžiami įstatymai;
4. laužomos tradicijos.

Pabandykite įsivaizduoti, kaip galėtų pasikeisti Jūsų atsakymai, jei šios situacijos būtų susiklosčiusios kitoje (konkrečioje) šalyje, kitoje (konkrečioje) kultūrinėje tradicijoje ir aplinkoje.

Situacijos	Pažeista dorovė	Nesilaikoma etiketo	Pažeidžiami įstatymai	Laužomos tradicijos
1. Nešvenčia religinių švenčių.				
2. Valgo arklieną.				
3. Pasisveikindami bučiuojasi.				
4. Negerbia tėvų.				
5. Mėto į žmones akmenis.				
6. Nevalgo kiaulienos.				
7. Apkalba žmones.				
8. Džiaugiasi dėl kito nelaimės.				
9. Nenusiima kepurės įeidamas į maldos namus.				
10. Neužleidžia pagyvenusiems vietos atsisėsti.				

4 skyrius. DOROVĖ, ŠEIMA IR VIEŠOJI NUOMONĖ

Situacijos	Pažeista dorovė	Nesilaikoma etiketo	Pažeidžiami įstatymai	Laužomos tradicijos
11. Persirengęs vaiduokliu, gąsdina žmones.				
12. Važiuoja visuomeniniu transportu be bilieto.				
13. Mokykloje parduoda cigaretes klasės draugams.				
14. Bando nuvilioti draugo merginą.				
15. Nesisveikina.				

19 pratimas: Dorovės norma ar įstatymas?

Dorovės normos nuo teisės ar politikos normų skiriasi tuo, kad yra *nerašytos*. Neuzrašytos ne tik taisyklės, bet ir baudmės, taikomos šių taisyklių pažeidėjams. Kai kurias, pagrindines, dorovės normas gina ir įstatymai. Pavyzdžiui, „nežudyk“, „nevok“. Tačiau dauguma dorovės normų paliekamos prižiūrėti viešajai nuomonei.

Kuo remdamasis – dorovės normomis ar įstatymais – pasmerkisi arba išteisini Petrą ar jo artimuosius šiose situacijose:

	Spręsiu ir vertinsiu remdamasis dorovės normomis	Spręsiu ir vertinsiu remdamasis įstatymais
1. Petras muša draugą.		
2. Petras nesimeldžia ir niekada neina į bažnyčią.		
3. Petro tėvai išsiskyrė.		
4. Petras prilipino kramtomąją gumą prie stalo.		
5. Petras paėmė Tomo dviratį ir paslėpė savo sandėliuke.		
6. Petras paskandino upėje kačiuką.		
7. Dešimtokas Petras prie mokyklos atiminėja pinigus iš trečiokų.		
8. Petro tėvas muša savo žmoną ir vaikus.		
9. Petras matė, kad Tomas nusirašinėja, bet niekam nieko nesakė.		
10. Petras pasakė mamai, kad eina į mokyklą, bet nuėjo į kiną.		
11. Petras prie parduotuvės praeivių prašė pinigų maistui. Sušelpus pinigus Petras pralošė žaidimų automatu.		
12. Petras iš kaimynų daržo pavogė rožę ir padovanojo mokytojai.		

4 skyrius. DOROVĖ, ŠEIMA IR VIEŠOJI NUOMONĖ

20 pratimas: Moki žodį – rasi kelią

A. Perskaityk patarles. Parašyk ir paaiškink, ką, Tavo manymu, jos reiškia.

Apie kokias dorovines žmonių savybes kalbama šiose patarlėse?

B. Ar kiekviena iš šių patarlių tiktų kalbant apie kitos šalies žmones ir papročius?

C. Gal žinai panašių kitų tautų patarlių?

Prisimink ir pasakyk kitų šalių patarlių, atitinkančių šių lietuvių liaudies patarlių prasmę.

1. Apsukrus nebadauja: kai reikia, ir sausoje vietoje žuvauja.
2. Gudrus svetimą progą pagauna, kvailas savąją pražiopso.
3. Kas teisingas – išmintingas.
4. Suktas žmogus ugnį nedega, vandenį neskęsta, tik nuo savo gudrumo žūna.
5. Šykštuolis dusyk moka, o tinginys dusyk dirba.
6. Besirūpindamas kitų laime, rasi ir savąją.
7. Darbuokis it amžinai gyvensiąs, elkis it rytoj mirsiąs.
8. Ieškok draugo bėdoje, o laimėje pats atsiras.
9. Kas gerai padarys – dėl savęs, kas blogai – irgi dėl savęs.
10. Kito akyje ir krislą matai, o savojoje – nė šapo.
11. Kuo pats yra, tuo ir kitą regi.
12. Nekask duobės kitam – pats įkrisi.
13. Sotus alkano neužjaučia.
14. Atsarga gėdos nedaro.
15. Bijai vilko – neik į mišką.
16. Gyvatė raitosi ir sukapota.
17. Lazda turi du galus.
18. Malūne buvęs, neišeisi neišsimiltavęs.
19. Ne šventieji puodus lipdo.
20. Ant palinkusio karklo visos ožkos lipa.
21. Kaip pasiklosi, taip išsimiegosi.
22. Kas veža, tą ir plaka.
23. Kiekvienas šuo su blusa.
24. Tyli kiaulė gilią šaknį knisa.

Žodynėlis

Sąžinė – dorovinio atsakingumo už savo poelgius jausmas, jų vertės įsisąmoninimas.

Dorovė – gyvenimo visuomenėje bei elgesio principai ir normos.

5 skyrius

RELIGIJA IR BAŽNYČIA LIETUVOJE

5 skyrius. RELIGIJA IR BAŽNYČIA LIETUVOJE

Informacija

Minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė yra nevaržoma.

Kiekvienas žmogus turi teisę laisvai pasirinkti bet kurią religiją arba tikėjimą ir vienas ar su kitais, privačiai ar viešai ją išpažinti, atlikinėti religines apeigas, praktikuoti tikėjimą ir mokyti jo.

(LR Konstitucija, 26 straipsnis)

Valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas, o kitas bažnyčias ir religines organizacijas – jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai.

Bažnyčių bei religinių organizacijų mokslo skelbimas, kita tikybinė veikla, taip pat maldos namai negali būti naudojami tam, kas prieštarauja Konstitucijai ir įstatymams.

(LR Konstitucija, 43 straipsnis)

Pokalbis gatvėje

Justas, Laima, Alonsas ir Flavija eina gatve. Gatvės pabaigoje visų dėmesį patraukia didžiulė katedra.

– Tai mūsų didžiausia ir gražiausia bažnyčia, – iškilmingai pareiškia Laima. – Ji vadinama Arkikatedra. Kaip tikriausiai jau žinote, ji pastatyta toje pačioje vietoje, kur stovėjo pagoniška šventykla, kur pagonys meldėsi, aukojo ir degino amžinąją ugnį.

– Užeikime, – pasiūlo Alonsas, – tai labai įdomu.

– Nesuprantu, ko dabar reikia eiti į tą bažnyčią, – purkštauja Justas, – vakare tai žmonės eina pasimelsti ar muzikos pasiklausyti. Bet dieną – nesąmonė...

– Nebūk toks pasipūtęs. Bažnyčia yra kultūros įstaiga, – pamokomai samprotauja Laima, – jeigu nori pažinti šalį, būtinai turi susipažinti su tos šalies religija. Jei nori suprasti žmones, labai svarbu suprasti, ką tiki ir ko siekia tos šalies gyventojai.

– Bažnyčioje yra meno kūrinių, – įsiterpia Alonsas, – be to, bažnyčioje vyksta visai neblogos muzikos koncertai – netgi džiazas.

– Užeikim, – pritaria Flavija, – sužinosim ką nors nauja.

– Bažnyčioje galima jei ne pasimelsti, tai nors pabūti su savimi – pamąstyti, prisiminti ką nors svarbaus ir gero, – sako Laima.

– Bažnyčia vienija žmones, – priduria Alonsas, – tos pačios bažnyčios tikintieji turi labai daug bendra. Žiūrėk, krikščionybė netgi teigia, kad mes visi esame broliai ir seserys, kadangi turime tą patį dangiškąjį Tėvą – Dievą.

– Skirtingų religijų žmonės išpažįsta skirtingus dievus, – susimąščiusi sako Flavija, – bet kaip būtų gerai, jei jie suprastų, kad visi dievai yra skirtingi tos pačios dievybės pavidalai ir kad visi mes tikime tą patį Dievą, tik kiekvienas truputį kitaip.

– O, jeigu visi taip galvotų kaip tu, – atsidūsta Laima, – pasaulyje būtų mažiau nesantikos ir karų, daug daugiau ramybės ir meilės.

– Ne taip jau blogai toje bažnyčioje, – burba išeidamas Justas, – pailsėjau ir nusiraminau.

5 skyrius. RELIGIJA IR BAŽNYČIA LIETUVOJE

Žinios apie religiją Lietuvoje

Senovėje lietuviai buvo **pagónys** – tikėjo ir garbino gamtos dievus. Dangų ir viską, kas yra virš žemės, jų manymu, globojo Perkūnas, kas po žeme – Velinas. Pagonybės pėdsakų galima atsekti lietuvių varduose. Ir dabar gausu Laimų (Laima buvo likimo deivė), Gabijų (ugnies deivė), Austėjų (bičių deivė) ir t. t.

Pagonyns meldėsi, aukojo, degino amžinąją ugnį specialiose šventyklose ar tiesiog ant šventų kalnų, vadintų **alkakalniais**. Iš pagonybės išliko ir švenčių, pavyzdžiui, Žolinė, Užgavėnės, Rasos.

Po ilgų karų 1387 m. didžioji dalis Lietuvės gyventojų buvo **pakrikštyta** ir per krikščioniškas įstaigas (bažnyčias ir mokyklas) Lietuvoje ėmė plisti krikščionybė.

Po Antrojo pasaulinio karo, Lietuvą prijungus prie **SSRS**, buvo griežtai uždrausta religija, uždaryta didžioji dalis kunigų seminarijų, visi vienuolynai. Daugybė bažnyčių buvo išplėtos, meno vertybės išgrobstytos, o pačios bažnyčios paverstos fabrikų ar kolūkių sandėliais. Tikintys žmonės buvo griežtai persekiojami.

Padėtis iš esmės pasikeitė 1990 m. **Lietuvai** tapus **nepriklausoma demokratine valstybe**, kurioje kiekvienas gali laisvai rinktis, kokią religiją išpažinti.

2001 m. Lietuvės gyventojų ir būstų surašymo duomenimis, prie tikinčiųjų save priskyrė 83,6 proc. gyventojų, atsakė netikintys 8,3 proc., negalėjo atsakyti 8,1 proc. šalies gyventojų. Tikinčiųjų dalis gerokai didesnė kaime.

Šv. Kotrynos bažnyčios restauracija Vilniuje.

Surašant buvo užregistruotos 28 skirtingos tikybos. **Gyventojų sudėtis pagal tikybą pateikiama šioje lentelėje:**

Tikyba	Gyventojų, tūkst.	Proc. nuo bendro gyventojų skaičiaus
Iš viso	3 484,0	100,0
Romos katalikų	2 752,5	79,0
Stačiatikių (ortodoksų)	141,8	4,1
Sentikių	27,1	0,8
Evangelikų liuteronų	19,6	0,6
Evangelikų reformatų	7,1	0,2
Jehovos liudytojų	3,5	0,1
Musulmonų sunitų	2,9	0,1
Visos (pilnos) evangelijos bažnyčios	2,2	0,1
Kitų tikybų	9,8	0,3

Vienuolynai. Šiuo metu Lietuvoje veikia 75 įvairių konfesijų vienuolynai. Jie yra ne tik religijos centrai, bet ir architektūros paminklai, meno kūriniių galerijos. Tiek vienuolynų, tiek bažnyčių veiklos stilius labai įvairus. Šiose šventovėse organizuojami įvairūs renginiai, vykdomi ne tik religinės, bet ir pasaulietinės – tiek klasikinės, tiek šiuolaikinės – muzikos, įskaitant ir džiazą, projektai.

Pažaislio vienuolyno ansamblis.

5 skyrius. RELIGIJA IR BAŽNYČIA LIETUVOJE

Šv. Mišios Vilniaus Arkikatedroje bazilikoje.

Tikintį žmogų gali atpažinti ir iš to, kiek jis yra susijęs su tikėjimo institucija – maldos namais. Maldos namuose žmonės atlieka įvairias religines apeigas – meldžiasi, tuokiasi, krikštija vaikus, šventina daiktus, švenčia religines šventes (žr. skyr. „Šventės“).

Religinės bendruomenės nariai palaiko savo maldos namus ne tik dvasiškai (dalyvaujant apeigose ar šventėse), bet ir materialiai (aukodami pinigus ir daiktus, pavyzdžiui, žvakes, gėles, netgi namus ar kitokį turta).

Lietuvoje yra tikinčiųjų, išpažįstančių visas tris klasikines **monoteistines** (pripažįstančias ir leidžiančias garbinti tik vieną Dievą) religijas.

Religija	Pagrindinė šios religijos sąvoka	Pagrindinė šios religijos knyga	Maldos namai	Dvasininkas
1. Krikščionybė:	Vienas Dievas – Kristus	Biblija		
a. katalikai			Bažnyčia	Kunigas
b. stačiatikiai			Cerkvė	Popas
c. protestantai			Kirchė	Pastorius
2. Judaizmas (žydų religija)	Vienas Dievas – Jahvė (Jehova)	Talmudas	Sinagoga	Rabinas
3. Islamas (musulmonų religija)	Vienas Dievas – Alachas	Koranas	Mečetė	Mula

Kitos senosios ir iki šiol išlikusios religijos yra **politeistinės** – jos pripažįsta ir leidžia vienu metu garbinti daug dievų. Iš politeistinių religijų Lietuvoje populiariausias **budizmas**.

Lietuvoje veikia dar viena institucija, kurioje vaikai susipažįsta su įvairiomis religijomis – mokykla.

Valstybinės ir savivaldybių mokymo ir auklėjimo įstaigos yra pasaulietinės. Jose tėvų pageidavimu mokoma tikybos.

(LR Konstitucija, 40 straipsnis)

Mokyklos Lietuvoje yra pasaulietinės, tačiau visų pakopų mokiniai gali mokytis tikybos (tam skiriama viena savaitinė pamoka). Teoriškai kiekvienas mokinys gali pasirinkti

studijuoti tą religiją, kurią išpažįsta. Tačiau Lietuvà religiniu požiūriu yra beveik vienalytė (vyrauja Ròmos katalikai), todėl ne visada techniškai įmanoma organizuoti pasirinktos tikybos dėstymą (pavyzdžiui, jei mokykloje tėra vienas mokinys, pasirinkęs šią religiją). Jei pasirinktos tikybos pamokos organizuoti nepavyksta, mokinys kaip alternatyvą gali rinktis pasaulietines dorinio ugdymo pamokas.

Religiniai santykiai

Niekas negali kito asmens versti nei būti verčiamas pasirinkti ar išpažinti kurią nors religiją arba tikėjimą.

Žmogaus laisvė išpažinti ir skleisti religiją arba tikėjimą negali būti apribota kitaip, kaip tik įstatymu ir tik tada, kai būtina garantuoti visuomenės saugumą, viešąją tvarką, žmonių sveikatą ir dorovę, taip pat kitas asmens pagrindines teises ir laisves.

(LR Konstitucija, 26 straipsnis)

Galima sakyti, kad religiją mes tiesiog paveldime. Pavyzdžiui, Lietuvojė dauguma vaikų yra pakrikštijami labai jauno amžiaus ir tampa Ròmos katalikais, nors dar negali patys pasirinkti, kokiai religinei bendruomenei norėtų priklausyti. Tėvai religiją tiesiog perduoda, o vėliau, vaikui augant, ją stiprina šeima.

Tėvai ir globėjai nevaržomi rūpinasi vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus.

(LR Konstitucija, 26 straipsnis)

Religija tampa tarsi šeimos vienytoja – religingi šeimos nariai kartu eina į bažnyčią, švenčia religines šventes. Žinoma, užaugęs žmogus gali pasirinkti kitą religiją ar tapti ateistu. Tačiau Lietuvojė taip nutinka gana retai, nes kitas religijas išpažįstančių žmonių yra palyginti nedaug, santuokos su kitataučiais ir kitatikiais gana retos.

Religingus žmones galima atpažinti iš to, kad jie atlieka tam tikrus religinius veiksmus, tam tikras apeigas. Pavyzdžiui, krikščionys žegnojasi, klaupiasi, musulmonai liečia galva grindis, judaistai įeidami į šventovę ar kapines užsideda galvos apdangalą, o

Kalvarijų procesija.

5 skyrius. RELIGIJA IR BAŽNYČIA LIETUVOJE

krikščionys jį nusiima, musulmonai įeidami į šventovę nusiauna.

Religija žmones vienija, sieja. Tuos pačius religinius veiksmus atlieka grupė žmonių. O jei meldžiasi vienas žmogus, jis meldžiasi tokiu pat būdu kaip ir kiti, gal net tuo pat metu (pavyzdžiui, prieš miegą). Tai sukelia vienybės ir brolybės jausmą – meldiesi vienumoje ir tuo pat metu jauti, kad esi ne vienas, kad yra ir daugiau tokių patį tikėjimą išpažįstančių, tą patį Dievą mylinčių žmonių.

Per religiją žmonės užmezga ir palaiko įvairius visuomeninius ryšius. To paties dievo (ar dievų) išpažinimas susieja žmones į religinę bendruomenę (žodis „religija“ kildinamas iš lotyniško žodžio „religare“ – „surišti“).

Religija yra labai sudėtingas reiškinys, susijęs su ekonomika, politika, dorove, menu. Atskirti religinį reiškinį nuo nereliginio, pavyzdžiui, mokslinio, galima tokiu būdu: *religijos esmė yra tikėjimas, nereikalaujantis įrodymo*. Religijos idėjos yra arba priimamos – žmonės jomis tiki, arba nepriimamos – žmonės jomis netiki. Religiniai reiškiniai visuomenėje yra tam tikrų apeigų – maldų, giesmių, išpažinties, bažnyčios lankymo – pavidalo.

Lietuvà yra demokratinė valstybė, kurioje tikėjimo laisvė nevaržoma. Tačiau Lietuvojè galima skelbti tik tokias religines idėjas, kurios neprieštaruja Konstitucijai ir kitiems įstatymams.

Šiluvos atlaidai.

Šv. Onos bažnyčia ir Bernardinų vienuolynas Vilniuje.

21 pratimas: Religijos ir bažnyčios

Pabandykite atsakyti į pokalbio dalyvių klausimus. Palyginkite jums žinomų religijų apeigas, maldos namus, dvasininkus, religines tradicijas ir papročius.

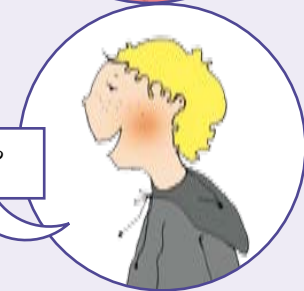
Kuo religijos skiriasi viena nuo kitos?

Kokios religijos yra išpažįstamos Lietuvojė?

Gal žinai, kokias apeigas atlieka skirtingų religijų atstovai?

Kokias žinai religines šventes Lietuvojė?

22 pratimas: Religijos ir apeigos

Pratęsdamas Laimos klausimą, pabandyk atsakyti į šiuos klausimus apie religines apeigas.

Kurie iš šių veiksmų yra religiniai?

O gal tai nėra religinis veiksmas?

Kodėl taip manai?

Veiksmai	Tai religinis veiksmas, susijęs su maldos namais	Tai religinis veiksmas, susijęs su religinių idėjų skelbimu	Tai religinis veiksmas, susijęs su religiniais santykiais	Tai nėra religinis veiksmas
1. Žmogus klaupiasi.				
2. Žmogus žiūri į dangų.				
3. Žmogus aukoja auką.				
4. Žmogus nedirba penktadienį.				

5 skyrius. RELIGIJA IR BAŽNYČIA LIETUVOJE

Veiksmai	Tai religinis veiksmas, susijęs su maldos namais	Tai religinis veiksmas, susijęs su religinių idėjų skelbimu	Tai religinis veiksmas, susijęs su religiniais santykiais	Tai nėra religinis veiksmas
5. Žmogus nevalgo mėsos 40 dienų.				
6. Žmogus uždega žvakę.				
7. Žmogus meldžiasi.				
8. Žmogus pasiūlo mirusią senelę palaidoti galva į rytus.				
9. Žmogus, įeidamas į maldos namus, nusiauna.				
10. Einant į maldos namus žmogus liepia savo motinai apsirišti galvą skara.				
11. Žmogus skambina varpais.				

23 pratimas: Kas yra kas?

Pabandyk įsigilinti į menamo asmens veiksmus ir pagal juos nustatyk, kas yra kas.

Kokiam tikėjimui priklauso žmogus, jei jis:

1. Vaikšto melstis į mečetę;
2. Melsdamasis skaito Talmudą;
3. Meldžiasi Alachui;
4. Jo dvasininkas yra popas;
5. Tiki, kad vienintelis Dievas yra Kristus;
6. Pripažįsta, kad Biblija yra pagrindinė tikėjimo tiesų knyga;
7. Jo dvasininkas yra rabinas;
8. Nevalgo kiaulienos;
9. Ramadano metu – visą mėnesį nuo saulės patekėjimo iki saulės laidos – negali valgyti nei gerti;
10. Švenčia Kūčias ir Kalėdas – Kristaus gimimo šventę.

5 skyrius. RELIGIJA IR BAŽNYČIA LIETUVOJE

24 pratimas: Taip ar ne?

Remdamasis lentele ir pagrindinių religijų sąvokomis, informacija apie religines knygas, dvasininkus ir maldos namus, nustatyk, ar šie teiginiai yra teisingi, ar ne. Atsakymus pagrįsk.

	Taip	Ne
1. Tuo pat metu žmogus gali būti ir krikščionis, ir stačiatikis.		
2. Tuo pat metu žmogus gali būti ir krikščionis, ir budistas.		
3. Visi katalikai yra krikščionys.		
4. Visi krikščionys yra katalikai.		
5. Protestantai yra krikščionys.		
6. Protestantai yra katalikai.		

Žodynėlis

Religija – tikėjimas, kad egzistuoja antgamtinės jėgos (dievas arba dievai, dvasios); tikyba ir su ja susiję kulto veiksmai, apeigos, organizacijos, moralės principai.

Monoteizmas – religija, išpažįstanti tik vieną dievą.

Politeizmas – religija, išpažįstanti daug dievų.

6 skyrius
ŠVENTĖS LIETUVOJE

6 skyrius. ŠVENTĖS LIETUVOJE

Informacija

Lietuvos Respublikos šventės

Sausio 1-oji – Naujieji metai

Vasario 16-oji – Lietuvos valstybės atkūrimo diena

Kovo 11-oji – Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo diena

Kovo ar balandžio mėn. – krikščionių Velykos (data kinta)

Gegužės 1-oji – Tarptautinė darbo diena

Pirmasis gegužės sekmadienis – Motinos diena

Liepos 6-oji – Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) diena

Rugpjūčio 15-oji – Žolinė (Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų diena)

Lapkričio 1-oji – Visų Šventųjų diena

Gruodžio 25-oji ir 26-oji – Kalėdos

Pokalbis gatvėje

Audra, Janošas, Eva ir Julius eina išpuošta Vilniaus gatve. Visur vėliavos, girliandos, iluminacijos ir šventiniai šūkliai.

– Kokią puikią šventę surengė mūsų miesto savivaldybė, – giriasi vilnietis Julius. Visi kiti yra jo draugai ir šio miesto svečiai.

– Koncertas buvo labai prastas, – burba Janošas – jis iš Budapėšto, ir Vilnius jam yra tik miestelis.

– Neteisybė, – pykteli Eva, taip pat vengrė. – Labai graži šventė – daugelis žmonių dalyvavo šeimomis. Miestas gražiai papuoštas ir labai jaukus.

– Šventes reikia švęsti namie – su šeima, – sako Audra. – Mūsų šeima jau beveik niekada nesusitinka – visi tiek dirba, kad nėra laiko net pasikalbėti. Beje, koncertas buvo toks garsus, kad net savo balso negalėjai girdėti.

– Garsumas dar ne blogiausia, – pritaria Julius, – labai gaila, kad nė vienas iš artistų nedainavo – klausėmės įrašų.

– Koks skirtumas, vis tiek buvome taip toli, kad nebūtume supratę, jei artistai ir būtų dainavę.

6 skyrius. ŠVENTĖS LIETUVOJE

– Nemanau, kad per šventes reikia užsidaryti namie, – samprotauja Eva. – Žmonėms reikia naujų veidų ir naujų išpūdžių.

– Visur tie patys veidai ir visada tie patys išpūdžiai, – burba Audra. – O su žmonėmis taip ir nepabendraujame. Tam reikia turėti laiko – nieko neveikti. O čia ir vėl – garsas, triukšmas, skuba, nervai – kaip kasdien. Grįžtame po šventės ne pailsėję, o pavargę.

– Kam ko reikia, Audrute, – sako Janošas. – Kitam pavargti ir yra pailsėti.

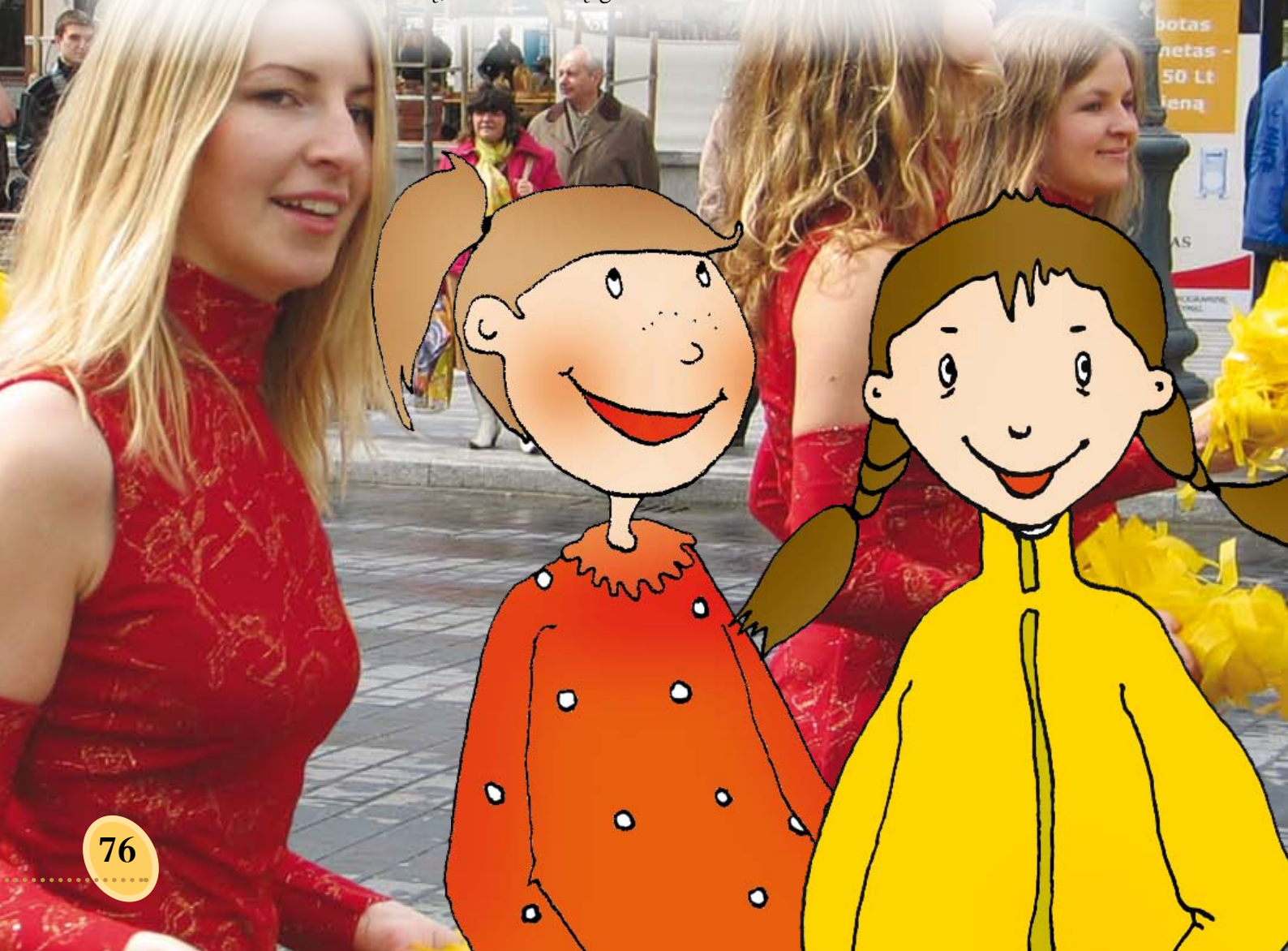
– Na, tu ir tipas, Janošai, – juokiasi draugai. – Bet ką gali įrodyti.

– Švenčių būna ir liūdnu, – sako Julius. – Per jas ir pailsėsime, o dabar reikia vargti – linksmintis. Tokios jau švenčių tradicijos – reikia pašokti, nueiti į koncertą, susitikti su draugais, o vakare – fejerverkai!

– Fejerverkai – vaikams, – burba Audra. – Kaip ir visos tos koncertų dainelės. „Raskila, raskila...“ arba „pumpurai, pumpurėliai...“; – staiga užtraukia ji cypiamu balsu. – Darželinukų pobūvis.

– Čia juk ne metalistų koncertas, – juokiasi Julius, – negąsdink rimtų žmonių. O kas patinka vaikams, patinka ir seneliams. Tegu pasidžiaugia. Namie pasiklausysi savo ramsteinių ir merilinių mensonų.

– Eime švęsti, – sutinka visi, – lekiam ta gatve, į kurią šiandieną neįleidžiamos mašinos. Šiandien tai tikrai žmonių, o ne mašinų gatvė. Šiandien šventė!

Žinios apie Lietuvojė švenčiamas šventes

Šventės gali būti:

a. **Valstybinės.** Tai šventės, skirtos svarbiausioms valstybės gyvenimo datoms. Pavyzdžiui, Lietuvos valstybės atkūrimo ir Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dienos – Vasario 16-oji ir Kovo 11-oji.

b. **Religinės.** Tai svarbiausių religinių įvykių paminėjimo šventės. Lietuvà – katalikiškas kraštas, todėl čia žmonės švenčia įprastas katalikų šventes – Kalėdas (Kristaus gimimo šventę), Velykas (Kristaus prisikėlimo šventę), Visų Šventųjų dieną (lapkričio 1-ąją) ir t. t.

c. **Liaudies (kalendorinės).** Tai šventės, išlikusios iš tų laikų (iki 13 a.), kai Lietuvà

dar buvo ne katalikiška, o pagoniška. Šios šventės žymi svarbiausius gamtos įvykius. Pavyzdžiui, **Užgavėnės** – kalendorinė žiemos pabaigos, žiemos „išvaymo“ šventė. Per jas žmonės persirengia įvairiais personažais, užsideda kaukes ir įvairiomis dainomis bei apeigomis „varo“ žiemą. Kai kurios pagoniškos šventės vėliau tapo katalikiškomis šventėmis. Pavyzdžiui, **Rasos šventė** (pagoniškai), arba **Joninės** (krikščioniškai), švenčiama birželio 24-ąją, trumpiausią metų naktį ir ilgiausią dieną. Tuomet deginami laužai, buriama. Arba **Žolinė** (Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų šventė), kai šventinamos ir garbinamos įvairios žolės ir gėlės. Lapkričio 1-oji – Visų Šventųjų diena, skirta pagerbti mirusiuosius, tačiau lietuviai kapus lanko ir lapkričio 2-ąją, per senąją pagonišką šventę – **Vėlines** (Mirusiųjų pagerbimo dieną).

Vėlinės.

d. **Šeimos.** Tai šventės, kai pažymimi svarbiausi šeimos įvykiai – vestuvių metinės, gimimo dienos ar pan.

e. **Asmeninės.** Tai šventės, kai pagerbiami svarbiausi asmeniniai įvykiai – gimtadieniai, mokyklos baigimas ir t. t. Asmeninės šventės glaudžiai susijusios su šeimos šventėmis.

Šventė – tai iškilmių diena minint kokį nors svarbų įvykį. Dažniausia tai – ne darbo, poilsio diena, leidžianti susikaupti, pamiršti kasdienybę ir tinkamai paminėti įvykį, kuriam ta šventė skirta.

Lietuvių pagarbą šventėms atspindi ir žodžio „šventė“ reikšmė, ji susijusi su žodžiu

Vasario 16-oji.

6 skyrius. ŠVENTĖS LIETUVOJE

„šventas“ – „tikras, kilnus, garbingas, esantis Dievo malonėje“.

Atidžiai pažvelkite į Lietuvės Respublikos švenčių sąrašą.

Atkreipkite dėmesį, kad valstybinėmis šventėmis gali būti skelbiamos kai kurios religinės, tradicinės ir netgi šeimos šventės.

Šveitiniai sąntykiai reiškiasi skirtingomis tradicijomis, skirtingomis papročių normomis ir skirtingu žmonių elgesiu. Švęsdami savo elgesiu žmonės daro įtaką kitų žmonių elgesiui.

Suprantama, kad šventės skiriasi mastu, šventimo būdais, formomis, tradicijomis, papročiais ir vietomis.

Pavyzdžiui, šventės gali būti švenčiamos:

- Valstybinės – viešosiose vietose (aikštėse ir t. t.), bažnyčiose.
- Religinės – bažnyčiose, namie (tada jos laikomos dar ir šeimos šventėmis, pavyzdžiui, Kūčios arba Visų Šventųjų diena).
- Liaudies (kalendorinės) – viešosiose vietose (aikštėse ir t. t.), bažnyčiose (nors ne visos liaudies šventės yra religinės, pavyzdžiui, Joninės).
- Šeimos – dažniausiai namie. Tačiau kartais šeimos šventės paskelbiamos valstybinėmis – pavyzdžiui, Motinos diena – ir švenčiamos ne tik šeimoje, bet ir viešai.
- Asmeninės – namie, kavinėse.

Joninės.

Šiuo metu Lietuvoje tampa madingos iš kitų

šalių perimtos šventės, pavyzdžiui, Valentino diena, Helovinas (Vaiduoklių šventė) ir kelios kitos. Suprantama, niekas nedraudžia asmeniškai švęsti kitų tautų, kitų valstybių ar asmeninių švenčių.

Šventės skiriasi dar ir tuo, kad jų tradicijas ir šventimo būdus pasiūlo skirtingos organizacijos.

Pavyzdžiui:

- Valstybines šventes organizuoja valstybė.
- Religinių švenčių šventimo būdus siūlo bažnyčia.
- Liaudies šventės švenčiamos pagal liaudies papročius ir tradicijas.
- Šeimos šventės švenčiamos taip, kaip įprasta toje šeimoje.
- Asmenines šventes žmonės švenčia remdamiesi savo patirtimi, skoniu ir asmeninėmis tradicijomis.

Šventės gali sutapti. Pavyzdžiui, Kalėdos yra religinė šventė, tačiau jos paskelbtos ir valstybine švente.

Suprantama, kad įvairių švenčių datos irgi gali sutapti. Pavyzdžiui, žmogus gali būti gimęs kovo 11 d. Tai būtų asmeninė jo šventė – gimtadienis, galbūt – dar ir šeimos šventė, nes, tarkim, tą dieną susituokė jo tėvai, o kartu ir valstybinė šventė – diena, kai buvo paskelbta Lietuvės nepriklausomybė.

Žinios apie šeimą Lietuvoje

Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas.

Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę.

Valstybė registruoja santuoką, gimimą ir mirtį. Valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją.

(LR Konstitucija, 38 straipsnis)

Tradiciškai Lietuvoje **šeimà** laikoma žmonių grupė, susidedanti iš tėvų, vaikų ir artimų giminaičių, gyvenančių kartu. Lietuvoje gana dažnai kartu gyvena ne tik tėvai ir vaikai, bet ir seneliai. Šeimose žmonės elgiasi ar mokosi elgtis kaip tėvai ir vaikai, broliai ir seserys, seneliai ir vaikaičiai, tetos, dėdės, pusbroliai ir t. t.

Lietuvoje šeima yra ne tik saugoma valstybės, bet ir daugumos visuomenės narių gerbiama bei pripažįstama kaip visuomeninė vertybė. Žmonės vertina šeimą ne tik kaip auklėjimo, švietimo ir ugdymo instituciją, bet ir kaip asmeninio gyvenimo, psichologinio ir fizinio poilsio sritį. Šeimos santykių asmeniškumas, privatumas Lietuvoje yra saugomas ir gerbiamas. Tokie posakiai kaip „Nedera nešti šiukšlių iš namų“ arba „Nereikia skalbti drabužių svetimiems matant“ liudija lietuvių pagarbą šeimos privatumui. Kita vertus, lietuviai nelaiko savo namų neįveikiama tvirtove. Lietuvoje (kitaip nei, pavyzdžiui, Vakarų ar Šiaurės Europos šalyse) daug dažniau ir paprasčiau kviečiama į svečius: svečiai yra gerbiami ir laukiami kiekvienoje šeimoje.

Santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu.

Sutuoktinių teisės šeimoje lygios.

(LR Konstitucija, 38 straipsnis)

Šeimos santykius reglamentuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija, Civilinis kodeksas ir kiti įstatymai, taip pat Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys.

(Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 3.1 straipsnis)

Naują šeimą vyras ir moteris kuria laisva valia, įtvirtindami santuoką civilinės metrikacijos įstaigoje ar bažnyčioje. Nors santuoką oficialiai galima įteisinti vienoje iš šių institu-

6 skyrius. ŠVENTĖS LIETUVOJE

cijų, dauguma porų vestuvių dieną tradiciškai apsilanko abiejose įstaigose. Sudarę santuoką, žmonės įgyja teises ir pareigas, kurių negali nepaisyti: jie privalo rūpintis vienas kitu, vienas kitam padėti.

Statistikos duomenimis, 2002 m. iš 100 įregistruotų santuokų apie 70 iširo. Daug žmonių tuokiasi antrą ar trečią kartą. Jei tuoktis nori nepilnamečiai, jie turi gauti oficialų tėvų sutikimą.

Apie 12 proc. vaikų gyvena tik su vienu iš tėvų. Tačiau šie duomenys nėra tikslūs, nes Lietuvoje (ypač tarp jaunimo) sparčiai populiarėja neįregistruotos šeimos, t. y. pora gyvena ir gimdo vaikus savo santuokos oficialiai neįteisinusi civilinės metrikacijos įstaigoje ar bažnyčioje.

Tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti.

Vaikų pareiga – gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą.

(LR Konstitucija, 38 straipsnis)

Sutuoktiniai privalo išlaikyti ir auklėti savo nepilnamečius vaikus, rūpintis jų švietimu, sveikata, užtikrinti vaiko teisę į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę, vaiko turtines, socialines ir kitokias teises, numatytas vidaus ir tarptautinės teisės.

(Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 3.30 straipsnis)

Tėvai iki pilnametystės turi teisę ir pareigą auklėti ir prižiūrėti vaikus. Jie privalo išlaikyti vaikus materialiai, rūpintis, kad šie būtų pavalgę, apsirengę, sveiki, lankytų mokyklą. Vaikas turi teisę gyventi kartu su tėvais, būti auklėjamas ir aprūpinamas savo tėvų šeimoje.

Tėvai turi sudaryti palankias sąlygas visapusiškam ir harmoningam vaiko vystymuisi, kad vaikas pasirengtų savarankiškam gyvenimui visuomenėje.

Tėvai turi daugybę teisių ir pareigų, bet tai nereiškia, kad vaikai yra lyg ir jų nuosavybė, su kuria galima daryti, ką tik nori. Lietuvoje vaikų teises gina specialūs įstatymai. Jei tėvai nesirūpina savo vaikais, jais ima rūpintis valstybė.

Šeimos įstatymai ir jų taikymas turi užtikrinti šeimos ir jos reikšmės visuomenėje stiprinimą, šeimos narių tarpusavio atsakomybę už šeimos išsaugojimą ir vaikų auklėjimą, galimybę visiems šeimos nariams tinkamai įgyvendinti savo teises ir apsaugoti nepilnamečius vaikus nuo netinkamos kitų šeimos narių bei kitų asmenų ir kitokių veiksnių įtakos. Šeimos įstatymai oficialiai, formaliai įteisina šeimos narių prievoles (pavyzdžiui, tėvai turi išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, o šie užaugę turi prievolę rūpintis savo senais tėvais ir seneliais). Įstatymuose yra numatytos šeimos narių teisės (pavyzdžiui, įstatymai gina nepilnamečius vaikus nuo tėvų smurto). Tačiau kiekvienoje šeimoje gali būti kuriamos savos – rašytos ar nerašytos – taisyklės, grindžiamos visų arba daugumos šeimos narių susitarimu. Tų taisyklių laikomasi tuo geriau, kuo daugiau tos taisyklės atitinka visų šeimos narių interesus ir kuo sąmoningiau kiekvienas šeimos narys įsipareigoja tų taisyklių laikytis. Geriausia yra tokias taisykles sudaryti kolektyviai ir asmeniškai (pasirašytinai!) įsipareigoti tų taisyklių laikytis.

25 pratimas: Šventes švęsk

Pamėginkite atsakyti į pokalbio dalyvių klausimus.

Kokias žinote šeimos šventes, kurias kartu yra ir valstybinės šventės?

Kur galima švęsti šventes?

Kas yra liaudies šventės?

Kokias žinai kitų šalių ir kitų tautų švenčių tradicijas?

26 pratimas: Švenčių tradicijos ir papročiai

Pabūkime skirtingų šalių ir skirtingų tautybių atstovais.

Pasirinkime kokią nors, tik būtinai ne savo, šalį ir tautybę – tokią, apie kurią žinome ką nors labai įdomaus.

Kiekvienos pasirinktos tautybės atstovas išsirenka tris tradicines tos tautos šventes – vieną valstybinę, vieną šeimos ir vieną asmeninę.

Kiekvienos pasirinktos tautybės atstovų gali būti keletas, jie gali sudaryti vieną grupę ir parengti kolektyvinį atsakymą – pasirodymą, pasakojimą.

Užpildykite lenteles, nurodydami švenčių šventimo būdus, formas, tradicijas, papročius ir vietas.

Valstybinės šventės

	Kur švenčiama ši šventė?	Koks tradicinis šios šventės patiekalas?	Kokia pagrindinė šios šventės tradicija?
Tavo tautoje švenčiama šventė –			
Lietuvoje švenčiama šventė –			

Šeimos šventės

	Kur švenčiama ši šventė?	Koks tradicinis šios šventės patiekalas?	Kokia pagrindinė šios šventės tradicija?
Tavo tautoje švenčiama šventė –			
Lietuvoje švenčiama šventė –			

6 skyrius. ŠVENTĖS LIETUVOJE

Liaudies šventės

	Kur švenčiama ši šventė?	Koks tradicinis šios šventės patiekalas?	Kokia pagrindinė šios šventės tradicija?
Tavo tautoje švenčiama šventė –			
Lietuvoje švenčiama šventė –			

Asmeninės šventės

	Kur švenčiama ši šventė?	Koks tradicinis šios šventės patiekalas?	Kokia pagrindinė šios šventės tradicija?
Tavo tautoje švenčiama šventė –			
Lietuvoje švenčiama šventė –			

Žodynėlis

Šventė – iškilmių diena minint kokį nors svarbų įvykį.

7 skyrius
**LIETUVOS KULTŪRA,
MENAS IR MOKSLAS**

7 skyrius. LIETUVOS KULTŪRA, MENAS IR MOKSLAS

Informacija

Lietuvojė veikia šios kūrybinės sąjungos:

1. Architektų sąjunga
2. Teatro sąjunga
3. Žurnalistų sąjunga
4. Fotomenininkų sąjunga
5. Kinematografininkų sąjunga
6. Tautodailininkų sąjunga
7. Rašytojų sąjunga
8. Kompozitorių sąjunga
9. Muzikų sąjunga
10. Dailininkų sąjunga
11. Dizainerių sąjunga

Visas 11 kūrybinių organizacijų vienija **Lietuvės meno kūrėjų asociacija**.

Lietuvės kūrybinės sąjungos yra pagrindinės meno santykius reguliuojančios institucijos. Jos rūpinasi profesionaliuoju šalies menu, propaguoja jį Europoje ir pasaulyje, rengia konferencijas kultūros ir meno klausimais.

Kūrybinės sąjungos organizuoja menininkų ir politikų disputus dėl kultūros ir meno raidos, teikia siūlymus dėl įstatymų ir kitų teisės aktų projektų.

Kultūros ir meno puoselėjimu ir plėtra Lietuvojė rūpinasi ir kitos kultūros įstaigos. Lietuvojė veikia 3944 **bibliotėkos**. Bibliotekos yra valstybinės (jų steigėjos yra valstybės valdymo institucijos, savivaldybės ir kitos institucijos) ir nevalstybinės.

1999 m. pabaigoje Lietuvojė veikė 97 **muziėjai**.

Lietuvojė gausu teatrų, iš kurių pagrindiniai yra 8 dramos teatrai (Vilniaus akademinis dramos teatras, Pānevėžio dramos teatras ir t. t.), 2 lėlių teatrai (Kaūno lėlių teatras ir Vilniaus teatras „Lėlė“) ir 3 muzikiniai **teātrai** (Vilniaus operos ir baletos teatras, Kaūno ir Klaipėdos muzikiniai teatrai).

Lietuvės **kinas** turi garbingą praeitį ir gražias tradicijas (režisieriai Vytautas Žalakevičius, Arūnas Žebriūnas ir kt.), tačiau šiuo metu dėl lėšų stokos merdi. Lietuvės kino studija gyvuoja tik padėdama kurti Holivūdo filmus, kuriuose Lietuvės aktoriai vaidina antrojo plano vaidmenis. Šiek tiek geresnė padėtis dokumentinių filmų kūrimo srityje.

ŽYMŪS LIETUVOS ŽMONĖS

DAILININKAI

M. K. Čiurlionis.

K. Šimonis.

A. Griškevičius.

POETAI IR RAŠYTOJAI

H. Radauskas.

S. Neris.

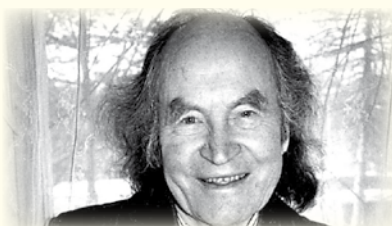

J. Ivanauskaitė.

KOMPOZITORIAI

O. Balakauskas (D. Matvejevo nuotr.).

J. Juzeliūnas.

Š. Nakas (D. Matvejevo nuotr.).

AKTORIAI IR REŽISIERIAI

D. Banionis.

V. Mainelytė.

A. J. Matelis (E. Gedmino nuotr.).

SPORTININKAI

V. Alekna.

Š. Marčiulionis.

A. Sabonis.

7 skyrius. LIETUVOS KULTŪRA, MENAS IR MOKSLAS

MOKSLAS

Lietuvojė veikia šie valstybiniai universitetai:

Kaūno medicinos universitetas;
 Kaūno technologijos universitetas;
 Klaipėdos universitetas;
 Generolo Jono Ŗemaičio Lietuvės karo akademija;
 Lietuvės kūno kultūros akademija;
 Lietuvės muzikos ir teatro akademija;
 Mykolo Romerio universitetas;
 Lietuvės veterinarijos akademija;
 Lietuvės Ŗemės ūkio universitetas;
 Ŗiaulių universitetas;
 Vilniaus dailės akademija;
 Vytauto Didžiojo universitetas;
 Vilniaus pedagoginis universitetas;
 Vilniaus Gedimino technikos universitetas;
 Vilniaus universitetas;
 Vilniaus vadybos kolegija;
 Tarptautinė aukštoji vadybos mokykla;

Vilniaus universitetas.

Vilniaus universiteto kiemelis.

Vilniaus pedagoginis universitetas.

Švietimo įstaigos Lietuvoje yra valstybinės ir nevalstybinės (savivaldybių, privačių ir kitų steigėjų). Dabartinė Lietuvos švietimo sistema apima šias ugdymo, lavinimo ir mokymo sritis: ikimokyklinį ugdymą, bendrąjį lavinimą, profesinį mokymą, aukštesniojo mokslo studijas ir aukštojo mokslo studijas.

Bendrasis vidurinis išsimokslinimas įgyjamas dvylikos metų trijų pakopų bendrojo lavinimo mokyklose. Mokyklos pakopos gali sudaryti savarankiškas įstaigas: pradinę – 1–4 klasės (6 (7)–10 (11) metų amžiaus vaikai) – 4 metai; pagrindinę – 5–10 klasės (10 (11)–16 (17) metų amžiaus vaikai) – 6 metai; vidurinę – 11–12 klasės (16 (17)–18 (19) metų amžiaus vaikai) – 2 metai. Mokslo metų trukmę nustato Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija.

Atskiro tipo bendrojo lavinimo mokyklos yra gimnazija ir tarptautinio bakalau-reato mokykla. Gimnazijos teikia nuodugnesnį, profiliuotą bendrąjį išsilavinimą ir kelia moksleiviams aukštesnius reikalavimus. Jų 1–4 klasių kontingentą paprastai sudaro 9–12 metus besimokantys moksleiviai. Lietuvoje yra keletas profilių gimnazijos: humanitarinės (klasikinių ir (arba) šiuolaikinių kalbų, socialinių mokslų), realinės (gamtos mokslų, techninės, ekonominės), menų (dailės, muzikos). Į humanitarinio ir realinio profilio gimnazijas stojama baigus aštuonias bendrojo lavinimo mokyklos klases. Mokslas trunka ketverius metus. Menų gimnazijose mokslo trukmė – nuo šešerių iki devynerių metų. Baigusieji bendrojo lavinimo mokyklas įgyja bendrąjį vidurinį išsimokslinimą – jiems įteikiamas brandos atestatas. Bendrąjį vidurinį išsimokslinimą galima įgyti ir atitinkamo lygio profesinėse mokyklose. Suaugusieji bendrąjį išsimokslinimą gali įgyti suaugusiųjų bendrojo lavinimo mokyklose (mokymo centruose), bendrojo lavinimo mokyklų suaugusiųjų skyriuose (klasėse).

Per 2001 m. gyventojų surašymą 2 920 680 asmenų (94,9 proc. visų 10 metų ir vyresnių gyventojų) nurodė turintys aukštąjį, aukštesnįjį, vidurinį, pagrindinį ar pradinį išsimokslinimą. Kaip pasiskirstė gyventojai pagal įgytą išsimokslinimą, matyti iš lentelės.

Per keturis dešimtmečius labai pagausėjo gyventojų, turinčių aukštąjį, aukštesnįjį ir vidurinį išsimokslinimą. Aukštąjį mokslą įgijusių moterų daugiau nei vyrų. Didžiuma baigusiujų aukštąjį ir aukštesnįjį mokslą – miesto gyventojai.

Neraštingų žmonių Lietuvoje yra tik 0,3 proc. Didžiausias yra čigonų neraštingumo lygis. Dalis vaikų dėl įvairių priežasčių nelanko mokyklos. Suraišymo duomenimis, Lietuvoje nesimoko 1,2 proc. vaikų. Daugiau nei pusė (60 proc.) nesimokančiųjų – berniukai.

Užupio gimnazija Vilniuje.

7 skyrius. LIETUVOS KULTŪRA, MENAS IR MOKSLAS

Pokalbis gatvėje

Antonijus, Liana, Jonas ir Laima eina gatve ir staiga pamato trijų moterų skulptūrinę grupę ant modernaus pastato stogo.

– Tai mūsų Akademinis dramos teatras, – giriasi Jonas, – tos trys moterys – menų mūzos.

– Mūzos yra menų globėjos? – abejodama prataria Liana. – Ar mokslai irgi turi mūzas?

– Šiaip jau mūzos būdavo menus globojančios deivės, – rodo išprusimą Antonijus. – Tačiau yra buvę deivių, kurios globodavo ir mokslus: pavyzdžiui, Klėja – istorijos deivė, o Uranija – astronomijos.

– Žinau tik Melpomenę, – prisipažįsta Laima, – tai – tragedijos deivė.

– Žodis „muziejus“ turbūt irgi kažkaip susijęs su menu, – spėja Jonas.

– Aišku, – atkerta Antonijus, – muziejai – tai menų ir mokslų pavyzdžių kolekcijos.

– Menų ir mokslų kūrinių galima rasti ir bažnyčiose, – priduria Liana.

– Menų ir mokslų globėjai yra ne tik mūzos, bet ir universitetai, – ryžtingai pareiškia Antonijus, – siūlau užėiti į Vilniaus centre esantį Vilniaus universitetą.

Universitete visus pakeri freskų ir paveikslų grožis.

– Norėčiau baigusi mokyklą čia studijuoti, – įsisvajoja Liana, – čia tokios gražios auditorijos, o visi universiteto pastatai dvelkia senove...

– Ne tik universitete verda mokslinis ir kultūrinis gyvenimas, – prabyla Jonas. – Lietuvoje – 13 universitetų ir akademijų. Yra gausybė kolegijų – neuniversitetinių aukštųjų mokyklų. Tik norėk mokytis.

– Mes dar čia sugrįšime, – pasižada keliautojai, užverdami universiteto duris, ir patraukia toliau Vilniaus gatve.

7 skyrius. LIETUVOS KULTŪRA, MENAS IR MOKSLAS

27 pratimas: Menas ir jausmas I

Įdėmiai pažvelk į šias reprodukcijas.

Tai – pagrindinių tapybos žanrų pavyzdžiai:

portretas, peizažas, natiurmortas, figūrinė kompozicija, siužetinis paveikslas.

Kaip Tau atrodo, kuris žanras kelia daugiausia jausmų? Norėdamas tai išsiaiškinti, surašyk, kokius jausmus koks paveikslas Tau sukėlė. Kuris žanras, Tavo manymu, sukelia mažiausiai jausmų. Palygink savo užrašus su draugo užrašais. Ar ir jam taip pat atrodo?

V. Ciplijauskas. Dailininkės Kazimieros Zimbytės portretas. 1972 m.

V. Vizgirda. Kaimo gatvė su koplytėle. 1993 m.

A. Kuras. Natiurmortas su elektros plytele. 1972 m.

J. Balčikonis. Sutartinė. 1968 m.

A. Puipa. Raimundo Sližio dirbtuvė. 1990 m.

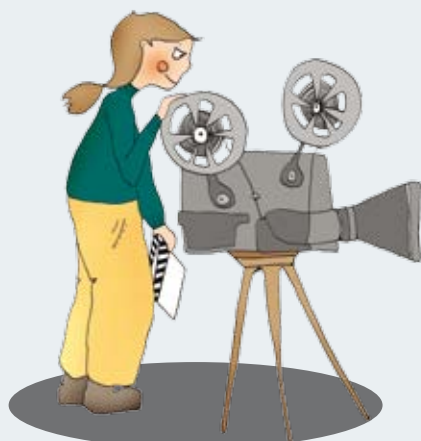
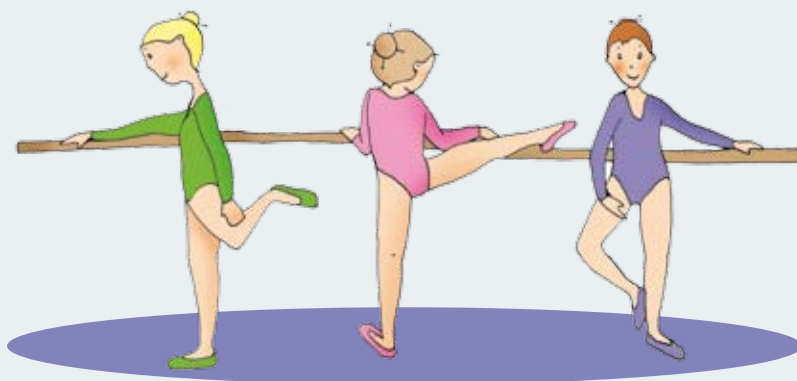
28 pratimas: Menas ir jausmas II

Kaip manai, kokia meno rūšis sukelia daugiausia jausmų:

1. Proza;
2. Poezija;
3. Baletas;
4. Drama;
5. Klasikinė muzika;
6. Technomuzika;
7. Architektūra;
8. Tapyba;
9. Videoklipai;
10. Filmai.

Vertindamas jausminio poveikio požįūriu, kiekvienai meno rūšiai skirk nuo 1 balo (sukeliančiai mažiausiai jausmų) iki 10 balų (sukeliančiai daugiausia jausmų).

Lentoje padarykite bendrą suvestinę ir suskaičiuokite, kiek balų klasėje surinko kiekviena meno rūšis.

7 skyrius. LIETUVOS KULTŪRA, MENAS IR MOKSLAS

29 pratimas: Menas ir dorovė

Pagalvok ir atsakyk, kokius, Tavo manymu, jausmus sukelia šių būsenų ir situacijų vaizdavimas meno kūrinuose:

	Liūdesį	Laimę	Baimę	Gėdą	Kaltę	Kančią	Džiaugsmą	Pavydą	Meilę	Neapykantą	Pasibjaurėjimą	Gailėstį	Abejingumą	Kitus jausmus (kokius?)
1. Liūdesys														
2. Laimė														
3. Kančia														
4. Džiaugsmas														
5. Draugystė														
6. Pavydas														
7. Senatvė														
8. Liga														
9. Karas														
10. Žudynės														
11. Prievarta														
12. Meilė														
13. Gailėtingumas														
14. Prašymas pasigailėti														
15. Baimė														
16. Gėda														

30 pratimas: Mokslinės hipotezės ir jų tikrinimas

Suskirstykite klasę į tris grupes. Kiekvienai grupei reikės pripūsti po 20 balionų. I grupė balionus pripučia iki 10 centimetrų skersmens, II grupė – iki 15 cm skersmens, o III grupė – iki 20 cm skersmens.

Kiekviena grupė savo balionus padeda po apverstu stalu, o ant jo atsistoja tiek mokinių, kiek išlaiko balionai. Ant stalo lipama po vieną, lipama tol, kol užlipa tiek mokinių, kad balionai neatlaikę svorio sprogtą. Suskaičiuojama, kiek mokinių buvo užlipę ant stalo kiekvienoje grupėje.

Hipotezė: balionų keliamoji galia priklauso nuo to, kiek jie yra pripūsti (t. y. nuo balionų skersmens).

Eksperto tikslas – patikrinti, ar teisinga hipotezė, kad balionų keliamoji galia priklauso nuo to, kiek jie yra pripūsti, ir jei taip, tai kaip priklauso ir kodėl (ar anksčiau sprogtą labiau, ar mažiau pripūsti balionai).

30 pratimas: Faktai ir aplinkybės

Bet kurį faktą visuomet lemia tam tikros aplinkybės. Aptarkite aplinkybes, kuriomis šie faktai būtų teisingi, o kuriomis – neteisingi.

Užpildykite lentelę, pagal pateiktą pavyzdį įrašydami konkrečias aplinkybes:

	Tokiomis aplinkybėmis faktas yra teisingas	Tokiomis aplinkybėmis faktas yra neteisingas
1. Dangus yra mėlynas.	a. saulėtą dieną Lietuvoje b. žiūrint iš Žemės	a. lietingą dieną b. beorėje erdvėje
2. Žmonės yra geri	a. jei vadovaujasi dorovės principais b. jei gerbia vieni kitus c. kai miega	a. jei vadovaujasi jėgos principu b. jei nekreipia dėmesio vieni į kitus
3. Kaip šauksi, taip atsilies	a. b. c.	a. b. c.
4. Mylėk savo artimą kaip pats save	a. b. c.	a. b. c.
5. Draugą pažinsi nelaimėje	a. b. c.	a. b. c.
6. Kas skaito rašo, duonos neprašo	a. b. c.	a. b. c.
7. Reikia mokytis iš praeities klaidų	a. b. c.	a. b. c.

7 skyrius. LIETUVOS KULTŪRA, MENAS IR MOKSLAS

31 pratimas: Kaip geriausia išmokti?

Mokslas yra neatsiejamas nuo mokymosi. Daugelį dalykų išmokstame įvairiausiose situacijose perimdami visuomenės patirtį. Mokymuisi turi įtakos įvairios socialinės aplinkybės. Norėdami ko nors išmokti, turime numatyti, kokios priežastys ir aplinkybės padeda arba trukdo mums pasiekti norimų rezultatų.

Pabandykite aptarti, ko reikia norint išmokti:

	Padedančios išmokti priežastys ir aplinkybės	Nesvarbios priežastys ir aplinkybės	Trukdančios išmokti priežastys ir aplinkybės
1. Norint išmokti užsienio kalbos	a. kelionės į užsienį b. geri vadovėliai c. mokytojai d. užsienietiškos muzikos klausymasis e. palanki viešoji nuomonė f. atkaklus darbas g. gera atmintis	a. oro sąlygos b. fizinis pasirengimas	a. krepšinio treniruotės b. diskotekos c. rūkymas d. nepalanki draugų nuomonė e. triukšmas
2. Norint išmokti važiuoti dviračiu			
3. Norint išmokti gražiai elgtis			
4. Norint išmokti draugauti			
5. Norint išmokti plaukti			
6. Norint išmokti nesirgti			
7. Norint išmokti nebijoti			
8. Norint išmokti būti laimingam			
9. Norint išmokti bučiuotis			
10. Norint išmokti gražiai rengtis			

8 skyrius

LIETUVŪS GAMTA

8 skyrius. LIETUVŲ GAMTA

Informacija apie Lietuvą

Palyginti su kitomis Europos valstybėmis, Lietuva yra vidutinio dydžio. Europoje yra apie dvidešimt valstybių, plotu mažesnių už ją (pavyzdžiui, Belgija, Danija, Olandija, Šveicarija, Latvija, Estija ir t. t.). **Lietuvos plotas** – 65 300 kvadratinų kilometrų. Tiesa, kai kuriose plotu mažesnėse valstybėse yra daugiau gyventojų. Tai reiškia, kad tose valstybėse gyventojų tankis (žmonių skaičius viename kvadratiname kilometre) yra didesnis. Lietuvai priklauso ne tik sausumos žemės plotas, bet ir **teritorinių vandenų** – prie valstybės krantų esantis 22,2 km pločio

- AUKŠTAITIJA
- DZŪKIJA (DAINAVA)
- MAŽOJI LIETUVA
- SUVALKIJA (SŪDUVA)
- ŽEMAITIJA

jūros ruožas.

Lietuvos valstybė **ribojasi su keturiais valstybėmis** – Latvija, Baltarusija, Lenkija ir Rusija (Kaliningrado (Karialiučiaus) sritimi). Penktoji siena eina Baltijos jūra.

Lietuvos valstybės teritorija yra vientisa ir nedaloma į jokių valstybinių darinių.

Tačiau Lietuvoje yra penki **etnografiniai**

regionai – Aukštaitija, Žemaitija, Suvalkija (Sūduva), Dzūkija ir Mažoji Lietuva. Visoje Lietuvoje žmonės kalba lietuviškai, tačiau įvairiuose regionuose lietuvių kalba yra vis kitokia – žmonės kalba **taurmiškai**. **Taurmės** yra labai svarbus lietuvių tautinės kultūros **paveldas**.

Vilnius.

Kaūnas.

Lietuvos **sostinė** – **Vilnius**. Sostinėje gyvena apie 542 tūkstančiai gyventojų. Kiti **didmiesčiai** – Kaūnas, Klaipėda, Šiauliai, Panevėžys, Alytus, Marijampolė.

Kurortiniai miestai – Palangà, Neringà (pajūryje), Druskininkai, Birštonas.

Lietuvà – **lygumų** kraštas.

Žemiausia Lietuvos paviršiaus vieta – 1,3 metro žemiau jūros lygio – yra Rūsnės saloje.

Aukščiausia – Aukštójo kalnas. Jo aukštis – 293,8 metro virš jūros lygio.

Deja, Lietuvà negali pasigirti **naudingųjų iškasenų** gausa ir įvairove. Svarbiausios iškasenos – molis, smėlis, žvyras, klintys, dolomitas, durpės, nafta, gėlas ir mineralinis požeminis vanduo.

Juokaujama, kad pagrindinė, gausiausia ir naudingiausia Lietuvós iškasena – bulvės.

Lietuvà vadinama **giñtaro** šalimi. Gintaras – tai sukietėję senovėje augusių pušų saskai. Lietuvojė gintaras veik nekasamas. Kasmet jo surenkama nedaug – apie 800 kilogramų. Papuošalams gaminti ir kitais tikslais didžioji dalis gintaro įvežama iš Rūsijos, Kaliningrādo (*Gintaras.* Karaliáučiaus) srities (joje yra didžiausias pasaulyje gintaro telkinys – apie 90 proc. gintaro išteklių).

Vāndenys

Vandenys užima 4 proc. Lietuvos valstybės ploto. Vandenys neišsenka, nes jų kiekį palaiko krituliai.

Lietuvós krantus skalauja **Báltijos jūra** (jos pakrantė Lietuvojė sudaro 99 kilometrus). **Kuřšių mārios** – tai Báltijos jūros įlanka. Lietuvai priklauso tik dalis Kuřšių marių, kita dalis yra Rūsijos Kaliningrādo (Karaliáučiaus) srities teritorija.

8 skyrius. LIETUVŲS GAMTA

Baltijos jūra.

Ilgiausia Lietuvės **upė** – Nėmunas (Lietuvojė jos ilgis – 475 kilometrai). Jo plotis – nuo 80 iki 600 metrų.

Didžiausias Lietuvės **ežeras** – Drūkšiai (Zarasų rajonas). Jo plotas – 44,8 hektaro).

Didžiausias tvenkinys – Kaūno marios (užtvenktas Nėmunas). Jų plotas – 6350 hektarų.

Didžiausia pelkė – Žūvinto (Alytaūs ir Marijampolės rajonas). Jos plotas – 6850 hektarų.

Žuviūto draustinis – pelkė.

Augalijà

Miškai užima apie 30 proc. Lietuvės teritorijos. Didžiuma jų – mišrieji miškai. Vyrauja spygliuočiai (eglės, pušys), tačiau auga ir įvairių rūšių lapuočiai (beržai, ąžuolai, alksniai).

Didžiausias miškas – Dainavės girià (135 000 hektarai). **Seniausias medis** – Steļmužės ąžuolas. Jam apie 1500 metų. Jis ir **storiausias** – skersmuo apie 3,5 metro. **Aukščiausi medžiai** – Degsnės maūmedžiai (Prėnų rajone) – apie 43–46 metrai.

Miškuosė gausu **uogų** (mėlynių, aviečių, žemuogių, bruknių) **ir grėbų**.

Kai kurie grybai – šungrybiai, musmirės – yra **mirtinai nuodingi** (net ir nedidelis jų kiekis). Pavojingos sveikatai ir kai kurios uogos bei kiti augalai, bet mirtiną pavojų gali sukelti tik didelis jų kiekis. Vis dėlto nepažįstamų augalų nedera valgyti.

Pėvose vyrauja daugiametės žolės.

Gyvūnijà

Lietuvòs miškuose gyvena nemažai **stambiųjų gyvūnų** – briedžių, elnių, stirnų, šernų. Yra ir **plėšrūnų** – vilkų, lapių, lūšių, kiaunių. Gausu **smulkiųjų gyvūnų** – ežių, kiškių, vandenyse – bebrų, varlių ir **žuvų** (ešerių, karpių, lydekų ir t. t., jūroje – silkių, plekšnių, menkių, lašišų).

Stirna.

Šernas.

Ežys.

Varlė.

Ešeris.

Lydeka.

Genys.

Pelėda.

Gandras.

Miškuose, laukuose, pelkėse ir vandenyse gausu **paūkščių** – genių, gegučių, pelėdų, zylių, lakštingalų, erelių, vanaų, ančių. Lietuvòs simboliniu paukščiu laikomas gandras. Miestus ypač pamėgę žvirbliai, varnos ir balandžiai.

Didžiausias, bet labai retas **vābalas** – elniaragis (užauga iki 8 centimetrų). Labiausiai paplitę **vabzdžiai** – skruzdėlės,

Vābalas elniaragis.

8 skyrius. LIETUVŲS GAMTA

uodai ir musės. Jų įkandimai sveikatai nepavojingi, tačiau nemalonūs. **Pavojingiausias vabzdys** – erkė. Erkės platina labai pavojingas ligas (erkinį encefalitą ir Laimo ligą). Tačiau nuo šių ligų galima skiepytis.

Iš **roplių** labiausiai paplitę žalčiai. Lietuvės miškuose gyvena **vienintelė nuodingoji gyvatė** – angis.

Saugomos teritorijos, kuriose ribojama ar net draudžiama žmonių ūkinė veikla, užima apie 11,5 proc. Lietuvos ploto. Tai rezervatai, draustiniai, nacionaliniai parkai.

Nykstančios ir saugotinos augalų rūšys įrašomos į **Raudonąją knygą**. Pagal šiuose sąrašuose užfiksuotus duomenis kuriama gamtosaugos politika, steigiami draustiniai, stengiamasi ugdyti ekologinį žmonių sąmoningumą.

Orai

Lietuvoje vyrauja vidutinio stiprumo (apie 3 m/s) vakarų, pietvakarių ir šiaurės vakarų **vėjai**. Stipriausi vėjai pučia Baltijos pajūryje (apie 5,5 m/s). Didžiausias Lietuvoje užfiksuotas vėjo greitis siekė 70 m/s (1981 m.).

Maždaug pusę dienų per metus **lyja arba sninga**. Per metus vidutiniškai iškrinta 732 mm **kritulių**. Daugiausia lyja vasarą. Sniegas sudaro tik apie 10 proc. visų kritulių kiekio.

Vidutinė vandens temperatūra – žiemą apie 2 laipsniai šilumos (nors visų vandenų, išskyrus Baltijos jūrą, paviršius užšąla), vasarą – apie 22 laipsniai šilumos.

Lietuvoje yra keturi **metų laikai**:

Pavasaris (kovo–gegužės mėnesiai). Oras šyla, nors kartais dar ir balandį būna šalnų (kai oras atšąla iki 0 laipsnių).

Vasara (birželio–rugpjūčio mėnesiai). Vasarą orai saulėti, nors ir dažnai lyja. Tai šilčiausias metų laikas.

Vidutinė temperatūra – apie 18 laipsnių šilumos.

Aukščiausia užfiksuota oro temperatūra

Žaltys.

– 37,5 laipsnio šilumos (1994 m.).

Birželio pabaigoje būna **ilgiausia metų diena** – 17 valandų 18 minučių.

Ruduo (rugsėjo–lapkričio mėnesiai). Jau rugsėjo pabaigoje prasideda šalnos, nors vidutinė temperatūra esti apie 10 laipsnių šilumos.

Spalio pradžioje maždaug savaitei atšyla, nustoja lyti. Šis laikotarpis vadinamas „bobų vasara“. Lapkritį jau sninga.

Žiema (gruodžio–vasario mėnesiai).

Vidutinė oro temperatūra – nuo 5 iki 10 laipsnių šalčio (pagal Celsijaus skalę).

Žemiausia užfiksuota oro temperatūra – 42,9 laipsnio šalčio (1956 m.).

Žiemą daug debesų, dažni rūkai, pūgos, plikšalos.

Dienos trumpos. Žiemą (gruodžio pabaigoje) būna **trumpiausia metų diena** – 7 valandos 14 minučių.

Stichinėmis nelaimėmis (jų per metus būna vidutiniškai 13) Lietuvoje vadinamos smarkios plikšalos, lijundros, didelės sausros ir šalčiai, uraganiniai vėjai ir t. t.) Stichinių nelaimių padaryta žala dažniausiai yra ekonominė, žmonių aukų pasitaiko retai. Sniegas ir pūgos užpusto kelius, įlaužia pastatų stogus. Pavasarį, tirpstant sniegui, prasideda potvyniai. Kai kurie kaimai Nėmuno žemupyje apsemiami kasmet. Vasarą daug žalos ūkiui padaro kruša – išguldo pasėlius ir sunaikina derlių. Viena iš dažniausiai Lietuvoje pasitaikančių stichinių nelaimių – sausra. Tuomet nelyja 40–50 dienų. Išdžiūva žolė, pasėliai, nusenka upės ir ežerai (tai kenkia gyvūnijai), pradeda degti miškai, durpynai (smalkės pavojingos žmonių sveikatai).

8 skyrius. LIETUVŲ GAMTA

Pokalbis gatvėje

Lina, Sandra, Elvis ir Aras eina gatve. Šviečia saulė, danguje – nė debesėlio.

– Koks puikus Lietuvojė oras, – džiaugiasi Elvis.

Jis atvyko iš Amėrikos ir jau prisiklausė apie tai, kad žodis „Lietuvà“ žmonių yra kildinamas iš žodžio „lietus“; kad čia amžinai lietūs lyja ir visada šalta.

– Negirk dienos be vakaro, – burba Sandra. – Dabar gražu, o po poros valandų be jokios priežasties pradės lyti.

Ir tikrai, pradeda pūsti vėjas, iš kažkur atsiranda debesų ir netrukus ima krapnoti, o po valandos jau įsilyja smarkiai ir ilgam.

Vaikai susėda kavinėje ant aukštos kalvos, geria sultis ir žiūri į Vilmėlės slėnį.

– Vaikinai, kokia ta LietuvŲ gamta graži, – atsidūsta Lina. – Lietuvojė viskas ne taip jau blogai. Nebūna taifūnų ir žemės drebėjimų. Kartais, vasarą – sausra, o kiekvieną pavasarį – po tvynis, ir visada toje pačioje vietoje.

– Yra šalių, kur stichinėmis nelaimėmis vadinami visai kiti dalykai, – samprotauja Aras. – Mūsų gamta žmogui beveik nepavojinga. Beveik nėra nuodingų augalų – vienas kitas grybas.

– Užtat yra nuodingų gyvačių, – spygteli Sandra.

– Tokia gyvatė yra tik viena – angis, o ir jos įkandimas nėra mirtinai pavojingas, – ramina Aras.

– Miškuose yra daug vilkų, – primena Elvis, – skaičiau kažkokioje knygoje.

– Vilkų ne tiek daug ir vasarą žmonių jie tikrai nepuldinėja, atvirksčiai, patys slepiasi.

– Jūsų gamta tikrai labai graži, – sako Elvis. – Tokių švarių ežerų ir miškų seniai neteko matyti.

– Net ir Vilnius, palyginti su kitomis EurŲpos sostinėmis, panašesnis į kaimą, – šypsosi Lina. – Jame gausu parkų, miškelių, o visą miestą supa draustiniai ir žalios kalvos.

– Ne taip jau čia ir švaru, – burba Sandra. – Maudytis visiškai nėra kur – žmonės sunaikino ir apšiukšlino visus ežerėlius ir upelius.

– Tu, Sandra, nori gyventi mieste, o maudytis kaip kaime, – juokiasi Elvis. – Apie tokius dalykus kituose EurŲpos miestuose žmonės net nesvajoja. Išsimaudyti LŲndone arba Ąmsterdame! Nebent netyčia įkristum.

– Miestas, kuriame taip žalia ir švaru, negali skųstis savo gamtinėmis sąlygomis, – sutinka draugai ir nusprendžia eiti pasivaikščioti palei Nėrį.

8 skyrius. LIETUVŲ GAMTA

32 pratimas:

Pamėginkite atsakyti į pokalbio dalyvių klausimus.

Kokių stichinių nelaimių būna Lietuvojė?

*Kiek trunka Lietuvojė ilgiausia diena?
O kiek trunka trumpiausia diena?*

Ko Lietuvojė daugiau: sausumos ar vandenu? Kaip manai, maždaug kiek yra sausumos ir kiek vandenu (procentais)?

Kokios valstybės yra Lietuvės kaimynės?

33 pratimas: Tavo ir mano šalis Lietuvà

Pažaiskime. Pabūkime skirtingų šalių ir skirtingų tautybių atstovai.

Pasirinkime kokią nors, tik, aišku, ne savo, šalį ir tautybę – tokią, apie kurios gamtą žinome ką nors labai įdomaus.

Kiekvienos tautybės atstovų gali būti keletas ir visi jie gali sudaryti vieną grupę ir parengti kolektyvinį atsakymą, pasirodymą ar pasakojimą.

Užpildykite lenteles, nurodydami gamtos reiškinių ir gamtinių sąlygų panašumus ir skirtumus.

Pildydami šią lentelę dar kartą prisiminkite ir palyginkite savo pasirinktos šalies ir Lietuvos gamtą ir geografiją.

	Mano šalyje	Lietuvojè
1. Saugomi augalai		
2. Nuodingi augalai		
3. Saugomi gyvūnai		
4. Nuodingi ir pavojingi gyvūnai		
5. Ilgiausia diena		
6. Trumpiausia diena		
7. Stichinės nelaimės		
8. Didžiausias miestas		
9. Ilgiausia upė		
10. Didžiausias ežeras		

8 skyrius. LIETUVŲ GAMTA

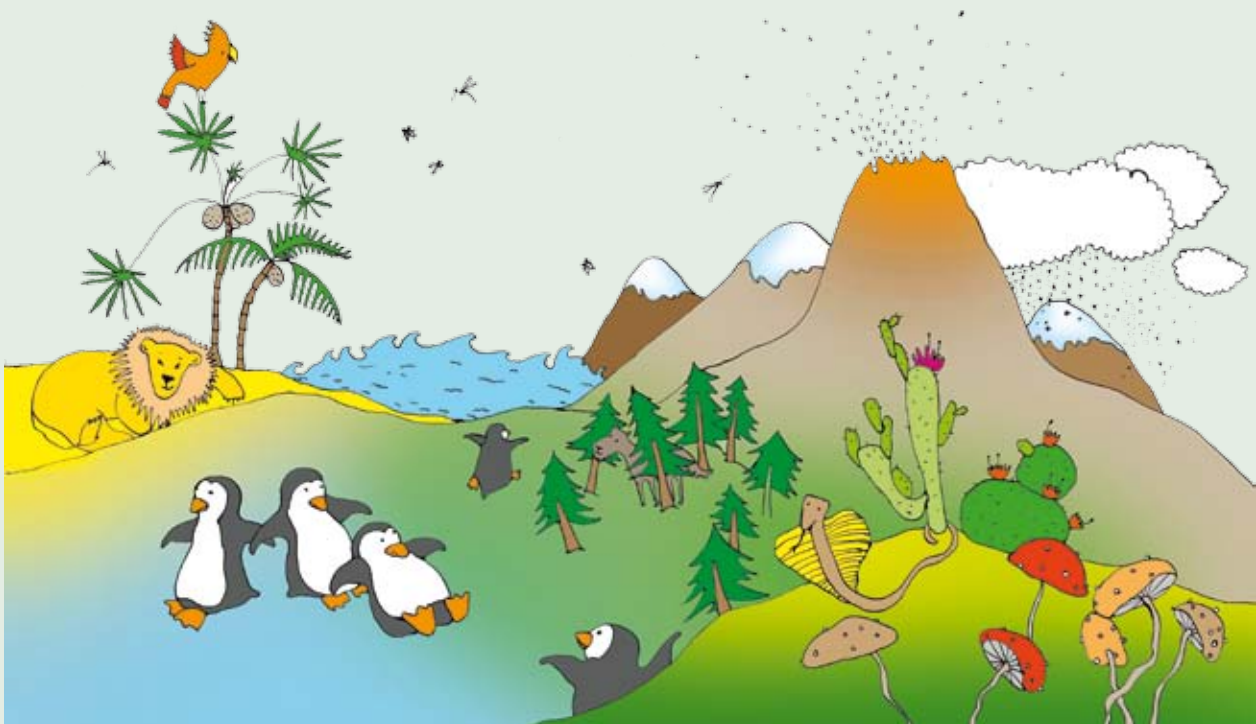
16 pratimas: Elniai ir elniaragiai

Pažaiskime dar kartą. Pasirinkime dar vieną šalį, apie kurios gamtą žinome ką nors labai įdomaus.

A. Perskaitykite ir išbraukite žodžius, kurie neturi nieko bendra su Lietuva, t. y. tuos dalykus, kurių Lietuvės gamtoje natūraliomis sąlygomis nėra.

1. Kalnai	14. Rūkas
2. Ledas	15. Elniai
3. Vilkai	16. Elniaragiai
4. Jūra	17. Sausra
5. Palmės	18. Nuodingosios gyvatės
6. Liūtai	19. Pūgos
7. Nuodingieji grybai	20. Papūgos
8. Sniegas	21. Musės ir uodai
9. Kaktusai	22. Rezervatai ir draustiniai
10. Ugnikalniai	23. Pingvinai
11. 50 laipsnių karščio	24. Eglės
12. 20 laipsnių šalčio	25. Raudonoji knyga
13. Potvyniai	

B. Dar kartą atlikite šį pratimą. Dabar išbraukite žodžius, kurie neturi nieko bendra su jūsų pasirinktąja šalimi, t. y. tuos dalykus, kurių tos šalies gamtoje natūraliomis sąlygomis nebūna.

34 pratimas: Jei prabilėtų, daug pasakytų

Jei manome, kad gamta turi savo teises, tai visų pirma – teisę būti. Vadinausi, tam, kad užtikrintume jos išlikimą, turime ją saugoti. Be to, saugodami ją saugome ir savo teisę gyventi, nes žmogaus gyvenimas be gamtos neįmanomas: be gamtos pagalbos dar neišmokome pasigaminti vandens, oro ir maisto. Dažniausiai tiesiog imame tai, ką ji mums duoda.

Kyla klausimas, ar privalome ir ar turime teisę globoti gyvūnus? Gal jie mūsų globos visai nenori, tik nemoka pasakyti? Į šį klausimą neabejodami galime atsakyti: jei pripažįstame, kad gyvūnai irgi turi teises, bent jau paprasčiausią ir neatimamą teisę gyventi, tai turime juos saugoti. Mes nežinome, ar gyvūnai nori mūsų globos, bet numanome, kad jie tikrai nenori būti žudomi.

Kaip manai, ką pasakytų Tau šie gyvūnai, jei mokėtų kalbėti?

1. Ant kabliuko užmautas sliekas
2. Vabalas, matantis, kad jį tuoj sutrypsi
3. Katė, kuriai mašina ką tik pervažiavo koją
4. Iš lizdo iškritęs paukščiukas, kurį žmogus nešasi namo
5. Žuvis jūroje, dūstanti nuo naftos teršalų
6. Gyvas karpis, kurį nusipirkai parduotuvėje
7. Tavo auginamas gyvūnas
8. Musė, kurią vaikaisi po kambarį su musmušiu
9. Liūtas, laisvai gyvenantis Āfrikoje
10. Liūtas, gyvenantis Kaūno zoologijos sode

A series of horizontal dotted lines for writing.

A series of horizontal dotted lines for writing.

Užrašams

A series of horizontal dotted lines for writing.

